Аконтролтә текст 23. 03. 2018 N2071

ҚЫРҬТӘЫЛА АКОНСТИТУЦИА

(23. 03. 2018 N2071)

Ҳара, Қырҭтәыла атәылауаа, адемократиатә ауаажәларратә шьақәгылазаашьа ашьақәрыӷәӷәаразы зхықәкыдҵақәа ҧеышьа рымам, аекономикатә хақәиҭреи, асоциалтәи азинтәи ҳәынҭқарра ззырахаҭу, ауаатәыҩса еицырзеиҧшны ирыдыркылахьоу ауаҩы изинқәеи ихақәиҭреи алыршауа, аҳәынҭқарратә хьыҧшымреи егьырҭ ажәларқәа аҭынчратә ҧсҭазаарала рзыӷазаашьеи рӷәӷәауа, ақырҭуа жәлар шәышықәсалатәи рҳәынҭқарратәратә ҵасқәеи Қырҭтәыла 1921 шықәсазтәи Аконститутциа аҭоурых-зинтә ҭынхеи ҳрықәгәыӷуа, Ҳазшази ҳтәылеи рҿаҧхьаирылаҳҳәоит ари Аконститутциа. (23. 03. 2018 N2071)

АКТӘИ АХЫ. АЗЕИҦШ ҬАГЫЛАЗААШЬА

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 1. Аҳәынҭқарратә хьыҧшымра (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла – адемократиатә, иаку, иузеиӷәымҭхо ҳәынҭқарроуп, март 31 1991 шықәсазтәи ареферендум ала ирҵабыргу, Аҧсны ССР-и Аахыҵ-Уаҧстәыла ҧсатәи автономтә тәылаҿацәи уахь иналаҵаны, апрель 9 1991 шықәсазтәи Қырҭтәыла аҳәынҭқарратәра ахьыҧшымра ашьақәыргылара Акт аҳәаақәа ирҭакӡаны.
2. Қырҭтәыла аҳәынҭқарра адгьылҵакыра азгәаҭоуп декабр 21 1991 шықәса инақәыршәаны. Аҳәынҭқарра адгьылҵакыра акреи Қырҭтәыла аҳәаақәа акьысымреи ырҵабыргуп Аконститутциеи азакәанқәеи рыла, адунеитә ҳәынҭқарракәа реимабзиареи жәларбжьаратәи аиҿкаарақәеи иазхарҵоит. Қырҭтәыла аҳәынҭқарра адгьылҵакыра аӷәыҭхара ақәиҭра амаӡам. Аҳәынҭқарратә ҳәаақәа реиҭакра алзыршо агәыларатә ҳәынҭқарра абжьара ҩ-ганктәи аиқәшаҳаҭра ауп.

Ахәҭаҷ 2. Аҳәынҭқарратә символқәа (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла аҳәынҭқарра иахьӡуп – «Қырҭтәыла»
2. Қырҭтәыла иаҳҭнықалақьуп Қарҭ.
3. Қырҭтәыла иаҳәынҭқарратә бызшәоуп ақырҭшәа, Аҧсны Автономтә Республика аҟны – убасгьы аҧсуа бызшәа. Аҳәынҭқарратә бызшәа аорганикатә закәан иахьчоит.
4. Аҳәынҭқарратә бираҟ, агерб, агимн Қырҭтәыла аорганикатә закәан ала ишьақәгылоуп, Аконституциа аҧсахрақәа ралагалара аҳәаа иҭакӡаны ада ԥсахшьа рымам.

Ахәҭаҷ 3. Адемократиа (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла – демократиатә ҳәынҭқарроуп.
2. Ажәлар аҳәынҭқарра амчра иахыԥхырҭоуп. Ажәлар рымч нарыгӡоит рхаҭарнакцәа рыбзоурала, иара убасгьы ареферендуми адемократиа ирынаҭо алшара егьырҭ аформақәеи рыла.
3. Аӡәгьы азин имаӡам амчра ихы адԥара. Азеиԥш алхрақәа рҿы иалху аорган аҿҳәаара Коститутциала, мамзаргьы закәанк ала ацԥареи, аркьаҿреи ҟалашьа амаӡам.
4. Аполитикатә партиақәа ажәлар рполитикатә мчхара рышьақәдыргылареи рымѡақәҵареи рхы аладырхәуеит. Аполитикатә партиақәа руснагӡара алдыршоит ахақәиҭра, аиҟарара, апартиаѡныԥҟатә демократиа, аԥәцара́ апринципқәа инарықәыршәаны.

Ахәҭаҷ 4. Азинтә ҳәынҭқарра (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла – зинтә ҳәынҭқарроуп.
2. Аҳәынҭқарра иазханаԥоит, иагьрықәныҟәоит ауаатәыѡса зеиԥшла иазхарԥахьоу ауаѡы ихақәиҭреи изинқәеи, ихьаҳәаԥаҳәадоу уаатәыѡсатә гәазыҳәаракәаны иԥхьаӡаны. Амчхара алыршараҿы ажәлари аҳәынҭқарреи арҭ ахақәиҭракәеи аизнқәеи раҽԥынгылоуп зда хәарҭара ыҟам азин аҳасабала. Аконститутциа мап ацәнакӡом, уи апринципқәа иртәышьҭроу аха араҟа иарбам адунеибжьара иазхаԥоу ауаѡы ихақәиҭреи изинқәеи.
3. Аҳәынҭқарра амчра анагӡара алыршоуп амчрақәа реихшара апринцип инақәыршәаны.
4. Аҳәынҭқарра амчра алыршара ауеит Аконститутциеи азакәани рҳәаақәа ирҭакӡаны. Қырҭтәыла Аконституциа – аҳәынҭқарра иазакәан хадоуп. Азеиԥш закәанқәа рыдкылареи, азакәаԥцараҿы анормативтә актқәеи урҭ риерархиеи аорганикатә закәан ишьақәнаргылоит.

5. Қырҭтәыла азакәанҵара адунеитә принципқәеи жәларбжьаратәи азинтә нормақәеи ирықәшәоит. Қырҭтәыла Аконституциеи аконститутциатә еиқәшаҳаҭрақәеи аҿаҧызымҿуа Қырҭтәыла жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа еиҳау аиуристтә мчы нарыгӡоит, аҳәынҭқарраҩныҵҟатәи анормативтә актқәа рааста.

Ахәҭаҷ 5. Асоциалтә ҳәынҭқарра (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла – социалтә ҳәынҭқарроуп.
2. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп ауаажәларраҿы асоциалтә гәазианреи, асоциалтә еиҟарареи, асоциалтә еизыразреи рпринципқәа ррыгәгәаара.
3. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп атәыла зегьы аҿы еиҟараны асоциал-економикатә, адемографиатә ҿиара алыршара. Азакәан иҷыдоу алшарақәа аҧнаҵоит аҧсҭаҳаракыратә регионқәа рыҿиаразы.
4. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп агәабзиарахьчареи ауаҩы исоциалтә хьчареи, анхаҩаӡаратә минимуми иахәҭоу анхарҭеи рыла иеиқәыршәаразы, иҭааҵәа рынхамҩатә беиареи рыхьчаразы. Аҳәынҭқарра атәылауаа усурҭатә ҭыҧла реиқәшәараҿы ирыцхраауеит. Анхаҩаӡаратә минимум алшара азакәан ишьақәнаргылоит.
5. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп аҧсабарахьчареи, аҧсабаратә мазара хыла ахархәареи.
6. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп амилаҭтә доуҳатә беиарақәеи, акультуратә ҭынхақәеи рыхьчара, аҵареи, аҭҵаарадырреи, акультуреи рырҿиара.
7. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп аспорти, згәы бзиоу аҧсҭазааратә ҧеиҧши рырҿиара, ахәыҷқәеи аҿари махашьахалатәи рааӡареи аспорт ралархәреи.
8. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп иареи аҳәаанырцә инхо атәылауааи рыбжьара аимадарақәа рыбжьаҵара, рырԥәԥәаара.

Ахәҭаҷ 6. Аекономикатә хақәиҭра (23. 03. 2018 N2071)

1. Аекономикатә хақәиҭра азхаҵоуп, иалыршоуп.
2. Аҳәынҭқарра иагәҭыхоуп зхы иақәиҭу, иаарту аекономикеи, зхы иақәиҭу аусдкылареи аконкуренциеи рырҿиара.
3. Азеиҧш хатә мазара азин аҧыхра ҟалашьа амаӡам.

Ахәҭаҷ 7. Адгьылҵакыратә шьақәгылазаашьа ашьаҭақәа (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла аҳәынҭқарра иреиҳаӡоу аорганқәа рхадҵақәа рахь иаҵанакуеит:

а) ауаҩы изинқәа зныҧшуа азакәанҧҵара, Қырҭтәыла атәылауаҩра, амиграциа, атәыла аҭалареи аҭыҵреи, атәылауаҩра змами, егьырҭ аҳәынҭқарракәа рҭәылауааи амҭала, мамзаргьы наунагӡа ҳәа Қырҭтәыла рыҟазаара;

б) ашьауҕатә зин зныҧшуа азакәанҧҵара, ахьырхәра анагӡара зныҧшуа, аграждантә зин зныҧшуа, аинтеллектуалтә хатәра, административтә зин, аџьатә зин, афармацевтикатә маҭәашьарқәа рзы апроцессуалтә закәанҧҵара; аҵарадырратә усбарҭақәа астатус риуреи, аккредитациеи, академиатә ҩаӡаракәеи зныҧшуа азакәанҧҵара; Амилаҭтә ҵарадырра академиа азы азакәаҧҵара;

в) адәныҟатәи аполитикеи, жәларбжьаратәи аизыҟазаашьақәа; адәныҟатәи ахәаахәҭра, аҳазалхратәи атарифтәи режимқәа;

г) атәылахьчара, арратә ааглыхреи абџьар алахәаахәҭреи; аибашьреи аҭынчреи рызҵаатәқәа; иҷыдоуи арратәи азинтә режим алагалареи ашьақәыргылареи; Арбџьармчқәа; аӡбарҭақәеи апрокуратуреи; аҳәынҭқарратә шәарҭадара; акриминалтә полициеи аусҭҵаареи; аҳәынҭқарратә ҳәааҟәа рыстатуси ррежими рыхьчареи; аҳәаахьчаратәи асанитартәи кордонқәа;

гь) аҳәынҭқарратә финансқәеи аҳәынҭқарратә уалқәеи; аҧара аҭыжьреи аемиссиеи; абанктә, акредиттә, аҧгаҧсаратә, ашәахтә закәанҧҵареи, аҳәынҭқарратә ҵакы змоу ахәаахәҭратә закәанҧҵара;

гә) аҳәынҭқарратә ҵакы змоу аихамҩеи амашьынамҩеи; иаку афымцамчтә системеи арежими; аимадара, адгьылҵакыратә ӡқәа рстатус, ахатә ҳауатә ҵакыра, аконтиненталтә шельф, иҷыдоу аекономикатә зонеи уи ахьчареи; аҳаирра; ахәаахәҭратә флот; амшынҕбақәа рбираҟқәа; аҳәынҭқарратә ҵыкы змоу амшынтә баҕәазақәа; аокеани амшын аарти рҿы аҧсыӡкра; аметеорологиа; аҧсабара аҭагылазаашьа ацклаҧшратә система; астандартқәеи аетолонқәеи; агеодезиеи акартографиеи; аамҭа иашацкы ашьақәыргылара; аҳәынҭқарратә статистика.

2. Аҧсны Автономтә Республикеи Аџьариа Автономтә Республикеи рақәиҭзаарақәеи урҭ рынагӡашьеи шьақәдыргылоит Қырҭтәыла аконститутциатә закәанқәа, Қырҭтәыла аконституциа иузаҟәымҭхо ахәак аҳасабала.
3. Қырҭтәыла адгьылҵакыратә шьақәгылара аиҭахәаҧшра ауеит Қырҭтәыла аконститутциатә закәан ала, ақәиҭзаара аихшара апринцип инақәыршәаны, Қырҭтәыла дгьылҵакыра ахьынӡанаӡаӡо аиурисдикциа анышьақәыргылахалак.
4. Қырҭтәыла атәылауаа рҭыҧантәи русқәа ҳәаақәырҵоит аҭыҧантәи аусбарҭақәа рымчала, Қырҭтәыла азакәанҧҵара инақәыршәаны.

Аҳәынҭқарратә амчреи аҭыԥантәи амчрақәеи рыбжьара аҟәиҭзаара еихшазароуп асубсидиартә принцип инақәыршәаны. Аҳәынҭқарра иалнаршоит аҭыԥантәи амчрақәа рфинанстә мазареи аҭыԥантәи амчрақәа рақәиҭзаареи реиҿыбаара, аорганикатә закәан инақәыршәаны.

5. Аорганикатә закәан амчала Анаклиа ишьақәыргылазаауеит иҷыдоу аекономикатә зона, азинтә режим ҷыда аҭыԥ ахьамоу.

Ахәҭаҷ 8. Қырҭтәылатәи Апостолтә Автокефалтә Иашахаҵаратә уахәамеи аҳәынҭқарреи реизыҟазаашьа(23. 03. 2018 N2071)

Зхы иақәиҭу агәрагарақәеи адинхаҵарақәеи инарываргыланы, аҳәынҭқарра иазханаҵоит Қырҭтәылатәи Апостолтә Автокефалтә Иашахаҵаратә уахәама ароль ҷыда. Қырҭтәыла аҳәынҭқарреи Қырҭтәылатәи Апостолтә Автокефалтә Иашахаҵаратә уахәамеи реизыҟазаашьақәа шьақәнаргылоит аконституциатә еиқәшаҳаҭра, ауаѡы ихақәиҭреи изинқәеи рзы жәларбжьаратәи азин азеиԥш нормақәеи апринципқәеи инарықәыршәаны.

АѠБАТӘИ АХЫ. АУАѠЫ ИЗИН ХАДАҚӘА

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 9. Ауаѡы ихаҭәашьара акьымсра (23. 03. 2018 N2071)

1. Ауаѡы ихаҭәашьара акьымсрада аҳәынҭқарра иахьчоит.
2. Ауаѡы иргәаҟра ҟалаӡом, дларҟәны изныҟәара азин ыҟаӡам, уаѡымрала, ларҟәрала иахьырхәра ҟалашьа амаӡам.

Ахәҭаҷ 10. Ауаѡы иԥсҭазаареи икьымсреи рзин (23. 03. 2018 N2071)

1. Ауаѡы иԥсҭазаара ахьчара ақәуп. Ашьра ақәҵара аԥыхуп.
2. Ауаѡы кьымсра иқәуп.

Ахәҭаҷ 11. Аиҟарараазы азин (23. 03. 2018 N2071)

1. Ауаа зегьы азакәан аҿапхьа еиҟароуп. Расала, цәа-ҧштәала, хатҵара-ҧҳәысрала, хылҵрала, етникатә хылҵшьҭрала, бызшәала, динхатҵарала, аполитикала, социалтә ҭагылазаашьала, амазаратәи ауааҗәларратә шьҭралатәи, анхарҭатә ҭыҧла, мамзаргьы даҽа згәаҭак ала адискриминациа ҟалашьа амаӡам, еилых азин ыҟам.
2. Адунеи азеиҧштә принципқәеи жәларбжьаратәи азинтә нормақәеи Қырҭтәыла азакәанҧҵареи инарықәыршәаны, Қырҭтәыла атәылауаа ретникатә, рдинтә, рбызшәатә гәаҭахра кьысра амҭауа, дискриминациак ҟамҵакәа азин рымоуп рхатә культура аиқәырхареи арҿиареи, рбызшәа алацәажәареи аныҟәгареи, рхатә ҧсҭазаараҿы еиҧш, анаҧшраҿгьы.
3. Аҳәынҭқарра хәдықәҵараны иамоуп аҳәсеи ахацәеи еиҟароу азинқәеи алшарақәеи рыҭара. Аҳәынҭқарра иҷыдоу аусмҩаҧгатәқәа еиҿнакаауеит аҳәсеи ахацәеи зинла реиҟаратәразы, аиҟарамра аҧыхразы.
4. Аҳәынҭқарра иҷыдоу алшарақәа аҧнаҵоит амчымхара змоу ауаа рзинқәеи ринтересқәеи рыхьчаразы.

Ахәҭаҷ 12. Ахаҭара хақәиҭраза аҿиаразы азин(23. 03. 2018 N2071)

Зегьы азин рымоуп рхаҭара хақәиҭрала арҿиаразы.

Ахәҭаҷ 13. Ауаҩы ихақәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Ауаҩы ихақәиҭра хьчара ақәуп.
2. Ауаҩы ихақәиҭтәра аанкылара, мамзаргьы ихақәиҭра даҽакала акьысра ҟалашьа амоуп аӡбарҭа аӡбамҭа мацара инақәыршәаны.
3. Ауаҩы иаанкылара ауеит азакәан иҧнаҵәо инақәыршәаны, азакәан уи аанкылара зыднаҵо ахаҿрақәа рыла. Иаанкылоу ахаҿра аӡбарҭахь днагахароуп, иус ӡбахароуп иаанкылара ашьҭахь 48 сааҭ ирылагӡаны. Уи ашьҭахь 24 сааҭ рыҩныҵҟа ахаҿра иаанкылара аӡбарҭа ианамыӡба, хымҧада ахақәиҭра иҭахароуп.
4. Ауаҩы иаанкылараан изнқәеи дзыхҟьази иаҳәаахароуп. Ахаҿра иаанкылараан адукат диҳәар илшоит, изыҳәара хымҧада инагӡатәуп.
5. Ахара зду иаанкылара 9 мзы иеиҳамхароуп.
6. Ари ахәҭаҷ иаҳәо азгәаҭақәа реилагара закәанла ахьырхәра ақәуп. Изакәанымкәа зхақәиҭра кьыс зауз ахаҿра акомпенсациа аиуразы азин имоуп.

Ахәҭаҷ 14. Анеиааиратә хаҟәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Закәанла Қырҭтәыла иҟоу ахаҿрақәа зегьы азин рымоуп атәыла зегьы аҟны хаҟәиҭрала анеиааира, хаҟәиҭрала ирҭаху анхарҭатә ҭыԥ алхра, Қырҭтәыла аҭалара, аҭыҵра.
2. Арҭ иарбоу азинқәа раҿаԥҵера алшоит, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала, мамзаргьы агәабзиарахьчареи ашьауҕеи ирыхәҭалагӡаны.
3. Қырҭтәыла атәылауаа Қырҭтәыла аҳәынҭқарра иҭалар, иҭыҵыр рылшоит хаҟәиҭрала.

Ахәҭаҷ 15. Ахатәи аҭаацәаратәи акьымсразы азинқәа, ахатә-ҳәааи акоммуникациеи (23. 03. 2018 N2071)

1. Ауаҩы ихатәи иҭаацәаратә ԥсҭазаареи кьымсра рықәуп. Урҭ азинқәа раҿаԥҵера алшоит, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала, мамзаргьы егьырҭ ахаҿрақәа рзинқәа рыхьчара аҳаҭыразы.
2. Ауҩы ихатә-ҳәааи икоммуникациеи кьымсра рықәуп. Аӡәгьы азин имаӡам ахатәы нхарҭа аҩналара, аԥшаарақәа рымҩаԥгара, уи аԥшәма изын ылхымкәа. Арҭ иарбоу азинқәа раҿаԥҵера алшоит, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала, мамзаргьы егьырҭ ахаҿрақәа рзинқәа рыхьчара аҳаҭыразы, аӡбарҭа аӡбамҭала, насгьы уи аӡбамҭа аҟамзаараҿгьы, аха азакәан аҳәамҭала. Азинқәа раҿаԥҵера дук хара иузымго азакәантә зҵаараҿы, 24 сааҭ рыҩныҵҟа аӡбарҭа иадҵаалатәуп, анаҩстәи 24 сааҭ аҩныҵҟа азин аҿаԥҵера азакәанра шьақәзыргыло.

Ахәҭаҷ 16. Агәрагареи, адинхаҵареи, аламыси рхаҟәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Дарбанызаалакгьы азин имоуп хаҟәиҭрала агәрагареи, адинхаҵареи, аламыси рзы.
2. Арҭ иарбоу азинқәа раҿаԥҵера алшоит, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала, мамзаргьы егьырҭ ахаҿрақәа рзинқәа рыхьчара аҳаҭыразы.
3. Ҟалашьа амаӡам ауаҩы иагәрагареи, идинхаҵареи, иламыси рзы иқәыҕәҕәара, мчыла урҭ иахырцәажәара.

Ахәҭаҷ 17. Ахатә гәаанагареи, аинформациеи, амассатә информациатә хархәагақәеи Аинтернети рзы азинқәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Ауаҩы ихатә гәаанагара хақәиҭи, уи аҳәареи ахьчара ақәуп. Ауаҩы хақәиҭрала игәаанагара ацәыргаразы, уи аҳәаразы иқәыҵәҵәаара ҟалашьа амаӡам.
2. Дарбанызаалакгьы азин имоуп хақәиҭрала аинформациа аиура, анаҩс уи аларҵәара.
3. Амассатә информациатә хархәагақәа ахақәиҭра рымоуп. Ацензура ҟалашьа амаӡам. Аҳәынҭқарреи, мамзаргьы хазхаҭалатәи ахаҿрақәеи азин рымаӡам амассатә информациеи уи аларҵәареи амонополиа азура.
4. Зегьы азин рымоуп Аинтернет хақәиҭрала аҭалара, уи ахархәара.
5. Арҭ иарбоу азинқәа раҿапҿера алшоит, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала, мамзаргьы егьырҭ ахаҿрақәа рзинқәа рыхьчара аҳаҭыразы, аконфиденциалтә информациа рылаҳәахааӡа аанкылараи, мамзаргьы ихьыпшыу иаҧыркым аӡбарҭеи раан.
6. Ауаажәларратә алаҳәаҩ аҳәынҭқарратә усбарҭақәа рҟнытә азакәан ахьымпшымра инаҭоит, насгьы аполитикатә, акомерциатә нырра аҟнытә ихақәиҭра ахьчоит.
7. Амедиаплиурализми, аинформациа массатә хархәагақәа рҟны зхы иақәиҭу агәаанагара аарпшра алыршареи, амассатә информациаҿы амонополиа аҧыхреи, алаҳәараҿы аусдкылаҩцәеи ахархәаҩцәеи, аелектронтә коммуникациеи рыхьчаразы амилаҭтә еилыргеиқәыршәаратә орган аинституциатәи афинанстә хьыпшымреи иҭоуп.

Ахәҭаҷ 18. Административтә еилыргалыхра агәызианра, азеиԥш информациа аиураназара, аинформациатә хьыԥшаареи ацәгьазура аҭгареи, амчра ианаанарԥш(23. 03. 2018 N2071)

1. Зегьы азин рымоуп административтә орган гәызианрала русқәа еилнаргарц, иԥҵәоу азакәантә аамҭа иҭакӡаны.
2. Зегьы азин рымоуп, азакәан ишазԥхьагәанаҭо ала, азеиԥш усбарҭақәа рҟны ирзыку аинформациа аиура, рызбахә зҳәо афициалтә документқәа рныԥшылара, акоммерциатә, азанааҭтә маӡа рнымԥшуазар, мамзаргьы закәанла имаӡоуп ҳәа иԥхьаӡамзар, насгьы азакәан инақәыршәаны,

адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала, аусҳбареилыргара аинтересқәа еиланамгозар.

3. Афициалтә нҵамҭақәа ирныԥшуа аинформациа аҟны, ауаҩы игәабзиареи, ифинансқәеи, мамзаргьы егьырҭ ихатә зҵаарақәеи аанарԥшуазар, уи иҟны илху азин ада урҭ ркьысра азин ыҟаӡам, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларреи аҳәынҭқарреи ауаажәларреи ршәарҭадара азҵаатәқәа рыхьӡала акәымзар.
4. Аҳәынҭқарратә органқәа изакәанымкәа рхымҩаԥгараани, автономтә республикақәа рорганқәеи аҭыԥантәи анапхгараҭаратә органқәеи, урҭ рнапхгаҩцәеи рмаҵзуҩцәеи изакәанымкәа руснагӡара алыршараани, изакәанымкәа ацәгьара зыдҳәалаз зегьы азин рымоуп аӡбарҭа ала уи акомпенсациа азура, аҳәынҭқарратә, автономтә республикатә, аҭыԥантәи анапхгараҭаратә лшарақәа рыла.

Ахәҭаҷ 19. Ахазхатәра азин(23. 03. 2018 N2071)

1. Ахазхатәра азини шьҭрала уи аиуреи азхаҵоуп, алыршара закәанла иԥҵәоуп.
2. Азакәан аҳамҭақәа инарықәыршәаны, азеиԥш интересқәа раан ахазхатәра азин аҿаԥҽра азгәаҭоуп.
3. Ауаажәларратә гәазыҳәара лас аан азакәан аҳәамҭа инақәыршәаны, мамзаргьы аусӡбарҭа аӡбамҭа ала аорганикатә закәан инақәыршәаны ахазхатәра ацәыӡра алыршара, заа уи ахахә бжамҽамны, мамзаргьы ишеибгоу аҭгарала. Ахахәҭгара ашәахтәқәеи аизгатқәеи ирцәыхьчоуп.
4. Ақыҭанхамҩатә ҵыкы змоу адгьылқәа, иҷыдоу амазара аҭы шрымоу ала, аҳәынҭқарра ахазхатәраҿы, ахазнапхгараҭаратә еиҿкаара, Қырҭтәыла атәылауаҩ, мамзаргьы гәыԥҩык Қырҭтәыла атәылауаа рҟны инхароуп. Иҷыдоу аҭагылазаашьа ари азҵаараҿы иҟалар алшоит аорганикатә закәан аҳәаақәа ирҭакӡаны, Апарламент азеиԥш еилазаара аиҳараҩык ҩба-хԥабжатәи ахыԥхьаӡара еиҵамкәа зыбжьы азҭаз.

Ахәҭаҷ 20. Арҿиара ахақәитра, акультуратә ҭынха(23. 03. 2018 N2071)

1. Арҿиара ахақәиҭра алыршоуп. Аинтеллектуалтә хазхатәра азин хьчоуп.
2. Арҿиаратә процесс ахалагалара, арҿиаратә уснагӡараҿы ацензура ҟалашьа амаӡам.
3. Арҿиаратә ԥҵамҭа аларҵәараҿы мапкра азгәаҭоуп аӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны, уи аларҵәара егьыр ауаа рзынқәа еиланагозар.

4. Дарбанзаалакгіы акультуратә ҭынха ахьчара азгәышьра азин имоуп. Акультуратә ҭынха закәанла ихьчоуп.

Ахәҭаҷ 21. Аизарақәа рхақәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Арбџьармчқәаеи, егьырҭ аорганқәаеи рҿы аус зуа, аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи шәарҭадара рмаҵзуҩцәа рыда, зегьы азин рымоуп заатәи азин ада бџьарда аизарақәа рзы.
2. Аизарақәа рымҩаԥгара ауаа реилысырҭаҿы, атранспорт аныҟәарҭаҿы иазгәаҭазар, азакәан ишьақәнаргылоит амчра заа агәҽанҵара.
3. Амчра аизара аанкылар алшоит, уи азакәан аҿагыларахь ииасуа ианалагалак инаркны.

Ахәҭаҷ 22. Ахеидкылаарақәа рхақәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Ахеидкылаарақәа рхақәиҭра азыԥҵәоуп.
2. Ахеидкылаарақәа раԥыхра аӡбоит иара ахеидкыла ахаҭа, мамзаргьы аӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны, азакәан аҳаақәа ирҭакӡаны, уи азԥхьагәаҭақәа рыла.

Ахәҭаҷ 23. Аполитикатә партиақәа рхақәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Аорганикатә закәан инақәыршәаны, Қырҭтәыла атәылауаа азин рымоуп аполитикатә партиақәа раԥҵареи урҭ русура ахалархәреи.
2. Арбџьармчқәаеи, егьырҭ аорганқәаеи рҿы аус зуа, аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи шәарҭадара рмаҵзуҩцәеи, аӡбаҩцәа рмаҵзурахьы зыхьӡ азгәаҭоуи апартиақәа ралахәра мап ацәыркуеит.
3. Қырҭтәыла аконститутциатә шьақәгылара аҿаԥызҽуа, атәыла ахьыԥшымра иаԥырхагоу, аҳәынҭқарра адгьылҵакыра акра еилазго, мамзаргьы аибашьреи ацәгьоуреи апропаганда азызуа, амилаҭтә, аетникатә, аҭыԥтә, адинтә, асоциалтә еиҿагыларақәа аҵәы рыцазҵо апартиақәа раԥҵареи руснагӡареи рзы азин ыҟаӡам. Адгьылҵакыратә ҿыцгала апартиа аԥҵара азин ыҟаӡам.
4. Аполитикатә партиа закәанла мап ацәкра азгәаҭоуп Аконститутциатә Ӡбарҭа аӡбамҭала, аорганикатә закәан инақәаршәаны.

Ахәҭаҷ 24. Алхратә зин(23. 03. 2018 N2071)

1. 18 шықәса зхыҵхьоу Қырҭтәыла атәылауаа зегьы азин рымоуп ареферендум ахалархәра, аҳәынтқарратә органқәеи автономтә республикақәа рорганқәеи, аҭыԥантәи амчрақәеи ралхрақәа рҽалархәра.
   Хақәиҭрала атәылауаа ргәаанагарахаҭа аарԥшра алшара рымоуп.
2. Атәылауаа ралхрақәеи рреферендуми рхалархәра азин рымаӡам аӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны аҵәгьоура ҵьбарақәа ҟазҵаз ҳәа иԥхьаӡоу ауааԥсыреи, макмзаргьы аӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны уи ираԥыргоит ҳәа иԥхьаӡаны амедецинатә усбарҭақәа рыстационар ашҟа инашьҭу ауааԥсыра.

Ахәҭаҷ 25. Ауаӷхаҭаратә маҵзура аанкылара азин(23. 03. 2018 N2071)

1. Дарбанзаалакгьы Қырҭтәыла атәылауаӷ азин имоуп ауаӷхаҭаратә маҵзура аанкылара, азакәанҧҵара ишьақәнаргыло азыҳәарақәа рҳәаа иҭакӡаны. Ауаӷхаҭаратә маҵзура аҭагылазаашьаԥҟақәа азакәан иазԥхьагәанаҭоит.
2. Қырҭтәыла Ахада, Аԥыза-министр, Апарламент Ахантәаӷы амаҵзура аанкылара азин рымхуп, атәым ҳәынтқарра атәылауаа.

Ахәҭаҷ 26. Аҵьаус ахақәиҭра, азаанаҭеидгылақәа рхақәиҭра, аҵьаусҿаԥҿерақәеи аусдкылареи рхақәиҭра(23. 03. 2018 N2071)

1. Аҵьаус ахақәиҭра ақәуп. Зегьы азин рымоуп хатәгәаԥхарала аусурҭа алхра. Аҵьаус анагӡареи егьырҭ аҵьаустә зинқәеи аорганикатә закәанла ихьчоуп.
2. Аорганикатә закәан инақәыршәаны, зегьы азин рымоуп азаанаҭеидгылақәа раԥҵара, урҭ реидҵара.
3. Аҵьаусҿаԥҿера азин ыҟоуп. Уи азин алыршашьа шьақәнаргылоит аорганикатә закәан.
4. Хақәиҭрала аусеидкылара азгәаҭоуп. Амонополиа мап аҵәкуп, азакәан ишьақәнаргыло аҭагылазаашьақәа раамҷыдараха. Аиуҵәа рзинқәа азакәан иахьчоит.

Ахәҭаҷ 27. Аҵарадырра азини академиатә хақәиҭреи(23. 03. 2018 N2071)

1. Зегьы азин рымоуп хатәгәаԥхарала аҵарадырра аиура, уи аиуратә формақәа ралхра.
2. Ашколқәаранӡатәи ааӡареи аҵарадырреи азакәан аҳәамҭала иалыршоуп. Алагамҭатәи абазатәи ҵарадырра хымԥадатәуп ҳәа иԥхьаӡоуп. Азеиԥш ҵарадырра шеибгоу ахә ашәоит аҳәынҭқарра, азакәан аҳәамҭа

инақәыршәаны. Аҳәынтқарра ахарԥь инақәыршәаны, атәылауаа азин рымоуп азанаатҵареи иреиҳау аҵараиуреи, азакәан аҳәаақәа иртақӡаны.
3. Академиатә хақәитреи иреиҳау аҵараиуратә усбартақәа равтономиеи азԥхьагәатоуп.

Ахәтаҷ 28. Агәабзиарахьчара азин (23. 03. 2018 N2071)

1. Зегьы азин рымоуп иаарыкәыршаны иҟоу аԥсабараҿы ргәабзиара азы ԥырхага змам аԥстазаара рымазарц.
2. Аҳәынтқарра гәатартас иамоуп агәабзиарахьчаратә усбартақәеи агәабзиарахьчара ахатабзиареи, афармацевтика аалыҵи афармацевтикатә мазара ааԥхьареи.

Ахәтаҷ 29. Аԥсабарахьчара азин(23. 03. 2018 N2071)

1. Зегьы азин рымоуп иаарыкәыршаны иҟоу аԥсабара атагылазаашьа аазырԥшуа аинформациа аиуразы. Зегьы азин рымоуп иаарыкәыршаны иҟоу аԥсабара ахьчара азгәышьра. Аԥсабарахьчара азҵаатәқәа рылацәажәареи рыӡбареи алыршара азакәан ишьақәнаргылоит.

Ахәтаҷ 30. Атаацәеиҿкаара азин, ахшареи анацәеи рзинқәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Атаацәара аиҿкааразы ахатҵеи аԥҳәыси рхеидҵара аиҟарареи аибатахреи шьатас иамоуп.
2. Анацәеи ахшареи рзинқәа закәанла ихьчоуп.

Ахәтаҷ 31. Апроцессуалтә зинқәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Дарбанызаалакгьы азин имоуп изинқәа рыхьчаразы аӡбарта ашҟа амҩахыҵра. Изаамтанытәу, игәызиантәу аусхәаԥшра азԥхьагәатоуп.
2. Доусы азин имоуп зиурисдикциа аҵанакуа аӡбарта иус ахәаԥшра.
3. Ахьчара азин ыҟоуп.Доусы азин имоуп, аӡбартаҿы ихы ахьчара, мамзаргьы адукат ила ахыхьчара, иара убасгьы, закәанла ишаарԥшу еиԥш, – ихатарнак ила. Адукат ԥынгылада иуснагӡареи аусеиҿкаараҿы адукат изинқәеи закәанла ихьчоуп.
4. Ахара зду азин имоуп ишаҳатҵәа рыԥхьара, рҿахәы рҿыгара, ахара идызҵо аган ашаҳатҵәа ирымоу алшаракәа ираҟараны.

5. Ауаҩы ахара идҳам, азакәан аҳәамҭала ихараааршымзар, аҳбарҭа ахарадҵаратә харахәхара азакәантә мчы ааиуаанҳа.
6. Аҳәгьы идҳам ихарамзаара аарԥшра. Ахара адзаара аарԥшра зду ахарадҵаҩ иоуп.
7. Ахара здырҵо ахаҿра аҭакԥхықәра иадԥхьаларазы, ақәҵара узаҿаԥымҽуа аӃынҳа еилыххазароуп, ахарадҵаратә харахәхара шьақәгылазароуп – иузаҿаԥымҽуа ахарааԥшрақәа рыла. Агәыҩбара зцу аҭагылазаашьақәа зегьы, азакәантә еилыргарала иаарԥшым, ахара здырҵо идцәыланы ишьақәрыҕәҕәоуп.
8. Цәгьоурак азы ауаҩы ҩынтә иус аҳбара, иахьырхәра азин ыӃаҳам.
9. Аҳәгьы дахьырхәымзароуп аус, аҭыԥ анамаз цәгьоураны иԥхьаҳамызҭгьы.
10. Азакәан еилаганы ицәыргоу ахараарԥшрақәа аиуристтә мчы рымаҳам.
11. Аҳәгьы идҳам ихы аҿаԥҽра, иара убасгьы изааигәоу иҭахцәа раҿаԥҽра, азакәан аҳәамҭа иалагҳаны.

Ахәҭаҷ 32. Қырҭтәыла атәылауаҩра(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла ахатә тәылауаа ахьчоит, дгьылҵакырала иахьыҳазаалакгьы.
2. Қырҭтәыла атәылауаҩра аиура азԥхьагәаҭоуп ирала, мамзаргьы натурализациала аиурала. Қырҭтәыла атәылауаҩра аиушьа, атәылауаҩра ацәызшьа, егьырҭ атәылауаа Қырҭтәыла атәылауаҩра рыҭашьа, Қырҭтәыла атәылауаа даҽа ҳәынҭқаррак атәылауаҩра рымазаареи шьақәнаргылоит аорганикатә закәан.
3. Атәылауаҩра аԥыхра Ӄалаҳом.
4. Қырҭтәыла атәылауаа Қырҭтәыла ралцара Ӄалаҳом.
5. Қырҭтәыла атәылауаа атәым ҳәынҭқарра аҭара Ӄалаҳом, жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭра аҳәамҭа аамҷыдараха. Қырҭтәыла атәылауаҩ атәым ҳәынҭқарра иаҭара аҳбарҭаҿы иақәызбазар Ӄалоит.

Ахәҭаҷ 33. Атәымуааи атәылауаҩра змами рзинқәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Атәым ҳәынҭқарра ауааԥсыреи атәылауаҩра змам ахаҿрақәеи Қырҭтәыла атәылауаа ираӃароу азинқәа рымоуп, Аконститутциеи азакәани рҳәамҭақәа ирҿагыло азинқәа рыда.
2. Атәымуааи атәылауаҩра змам ахаҿрақәеи рзы азакәан амч амоуп урҭ аполитикатә усеиҿкаараҿы мап рацәкра.

3. Иазхаҵоу жәларбжьаратәи азинқәа адунеизегьтәи рнормақәа ҳасаб рзуны, Қырҭтәыла алшара ҟанаҵоит атәымуааи атәылауаҩра змами аҳәынҭқарратә хыҵакырҭа рыҭара.
4. Жәларбжьаратәи азинқәеи иазхаҵоу адунеизегьтәи анормақәеи еилагауа, Қырҭтәыла мап ацәнакуеит атәымуааи атәылауаҩра змами аекстрадициа рзура.

Ахәҭаҷ 34. Ауаҩы изн хадақәа рықәныҟәаразы азеиԥш принципқәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Аконституциа иарбоу ауаҩы изин хадақәа рҳәашьақәа ирышьклаԥшны, аиуристтә хаҿрақәагьы аҵанакуеит.
2. Ауаҩы изн хадақәа рықәныҟәараан, даҽа џьоукы рзинқәа реилагара ҟалашьа амаӡам.
3. Ауаҩы изн хадақәа реилагара ахықәкы хада ҭнагартә иаҟаразароуп, изызҳәоу ҳасаб азуны.

Ахәҭаҷ 35. Қырҭтәыла Жәлар Ахьчаҩ(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла аҳәынҭқарра аҩныҵҟа ауаҩы изинқәа рыхьчара хылаԥшра азиуеит Жәлар Ахьчаҩ, фышықәса ҳәа ҿҳәарас иҭаны апарламент аилазаара зегьы хԥа хәынтәхәҭа иалырхуа. Хаҿрак Жәлар Ахьчаҩ иаҳасабал ҩынтә иалхра азин ыҟаӡам.
2. Жәлар Ахьчаҩ иуснагӡара аҿаԥҽра закәанла ахьырхәра ақәуп.
3. Жәлар Ахьчаҩ иаанкылара, иҭакра, инхарҭаҿы, иусураҿы, имашьынаҿы, мамзаргьы хаҭалатәи аԥшаарақәа рымҩаԥгаразы азин ҟазҵо Апарламент ауп. Даҽа ҭагылазаашьоуп ҳәа иԥхьаӡоуп, ацәгьоура аҭыԥ анамоу, уи азы Апарламент ашҟа адырра аныҟаҵоу. Апарламент азин ыҟамзар Жәлар Ахьчаҩ иаарласны ахақәиҭра иҭазароуп.
4. Жәлар Ахьчаҩ иусқәҵара аорганикатә закәан ишьақәнаргылоит.

АХԤАТӘИ АХЫ. ҚЫРҬТӘЫЛА АПАРЛАМЕНТ

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 36. Апарламент аусқәаҵареи астатуси(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Апарламент иреиҳаӡоу нашьҭымҭатә органуп, азакәанԥҵаратә мчра алзыршо, атәыла аҩныҵҟатәии адныҟатәии аполитика ҳәаақәызҵо, Аиҳабыра ауснагӡара иахылаԥшуа, Аконституциа аҳәаақәа ирҭакӡаны, иара убасгьы егьырҭ аусқәаҵарақа нанагӡоит.
2. Апарламент аусеиҿкаашьа шьақәнаргылоит Апарламент Арегламент, Апарламент алахәылеи, Апарламент акомитети, мамзаргьы апарламенттә фракциеи ражәалагалала Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык рыӡбамҭала ирыдыркыло. Арегламент азакәан аҟара амч амоуп, уи инапы аҵаиҩуеит иагьикьыԥхьуеит Апарламент Аиҳабы.

Ахәҭаҷ 37. Апарламент алхрақәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла аҳәынҭқарра адгьылҵакырала зегьы аҟны аиурисдикциа анышьақәыргылахалак, Апарламент аҩныҵҟа иҟалоит ҩ-палатак: Ареспублика Ахеилаки Асенати. Ареспублика Ахеилак шьақәгылоуп апропорционалтә ҟазшьала иалху алахәылаҩцәа рыла. Асенат шьақәгылоуп Аԥсны автономтә Республикеи Аџьариа Автономтә Республикеи, Қырҭтәыла егьырҭ адгьылҵакыратә акрақәеи рҟнытә иалху алахәылацәа рыла, анаҩс Қырҭтәыла Ахада инашьҭымҭацәа хәҩык рыла. Апалатақәа реилазаара, русқәаҵара, алахәылацәа ралхшьа аорганикатә закәан ишьақәнаргылоит.
2. Ари ахәҭаҷ актәи ақәырба иарбоу аҭагылазаашьа аԥцахаанӡа, Қырҭтәыла Апарламент шьақәгылоуп 150 ҩык алахәылацәа рыла, маӡалатәи, хақәиҭралатәи, еиҟаралатәи, иашахаҭалатәи азеиԥш алхрақәа рыла, апропорционалтә система инақәыршәаны иаку амандатрацәатәи алхырҭатә ҭыԥхада ала ԥшьышықәса ҳәа ҿҳәарала.
3. Апарламент ашҟа изаамҭанытәу алхрақәа мҩаԥысуеит аҿҳәара анааилак амазартә шықәс анҵәамҭазтәи октиабр мза аҵыхәтәантәи асабша аҽны. Апарламент еиужьхар, Апарламент анеиужьыз инаркны 45 мшы ҵаанӡа, 60 мшы ирхыгамкәа. Алхрақәа рымши иҷыдоу, мамзаргьы арратә ҭагылазаашьа азы аусқәаҵареи еиқәшәар, 45 мшы иреиҵамкәа, 60 мшы ирхымгакәа имҩаԥгахоит.
4. Апарламент алахәылас далхзар ҟалоит Қыртәыла атәылауаҩ, алхратә бжьы азин змоу, 25 шықәса зхыҵхьоу, аҵыхәтәантәи жәашықәса Қыртәла инхо. Апарламент алахәылас иалхра ҟалаӡом аӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны аҭакра зықәҵоу ауаҩы.
5. Апарламент ахь алахрақәа рхы рылархәра азин амоуп аполитикатә партиа, азакәанԥҵара инақәыршәаны, алхрақәа анымҩаԥысуа аамҭазы уи алахәылас

дыҟазар Апарламент алахәыла, мамзаргьы уи ацхыраарала иалху, мамзаргьы уи апартиа алахәыла иаҳасаб ала иалху Апарламент алахәыла, 25000 ӡык алхыӡцәа радгылара зауз, анапынҵақәа рышьақәырӷәӷәарала, аорганикатә закәан аҳәаақәа ирҭакӡаны.

6. Апарламент алахәылацәа рмандатқәа аполитикатә партиақәа рыбжьара еихшоуп, алхрақәа рҿы хә-наӡынк иеиҵамкәа абжьқәа рыла адгылара зауз. Амандатқәа рхыԥхьаӡара ашьақәыргыларазы, аполитикатә партиақәа ирауз, абжьқәа шьҭыхтәуп 150 рыла, нас ишатәуп апартиақәа зегьы ирауз абжьқәа рхыԥхьаӡарала, 150 рыла еиҵаны, еихшам амандатқәа рауеит аполитикатә партиақәа, алхрақәа ралҵшәақәа рыла еиҳа еиӷьны зхы аазыршыз.
7. Апарламент алхшьа шьақәнаргылоит аорганикатә закәан.

Ахәҭаҷ 38. Апарламент актәи аилатәареи аусқәҵара аанкылареи(23. 03. 2018 N2071)

Апарламент ашҟа алхрақәа рышьҭахь жәамш ирхымгакәа имӡаԥгахароуп ҿыц иалху Апарламент актәи аилатәара. Апарламент актәи аилатәара азԥиҵәоит атәыла Ахада. Апарламент актәи аилатәара аҽены аусура ашҟа ииасыр алшоит, уи иазхиоуп ҳәа иԥхьаӡазаауеит, ҳазлацәажәо актәи аилатәара иалахәызар иалху Апарламент ҿыц алахәылацәа реиҳараӡык. Уи инаркны уаанӡатәи Апарламент аусқәҵара аанкылахоит.

Ахәҭаҷ 39. Қырҭтәыла Апарламент алахәылацәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Апарламент алахәыла Қырҭтәыла зегьы дахаҭарнакуп, зхы иақәиҭу амандат ихы иаирхәоит, шьҭахьҟа иԥхьара ҟалаӡом.
2. Апарламент алахәыла амчратә усбарҭақәа рмаҵзуӡцәа рыла иаанкылара, иҭакра, имашьына, иӡны, иусурҭа рҟны аԥшаарақәа рымӡаԥгара, мамзаргьы ихаҭа игәаҭара алыршара азин ыҟаӡам, заанаҵы Апарламент аҟнытә азин ыҟамкәа. Даҽа ҭагылазаашьоуп ҳәа иԥхьаӡоуп, ацәгьоура аныҟалалак ашьҭа иаанкылара Апарламент ашҟа ианырыцҳауа. Убри аамҭазы, Апарламент 48 сааҭ рыӡныҵҟа азин ҟанамҵар, иаанкылоу Апарламент алахәыла ахақәиҭра иҭатәуп.
3. Апарламент алахәыла иаҳасабала игәраганы ианашьахаз афактқәа аҿаԥызҽеуа иҿахәы амҭара азин имоуп. Уи зныԥшуа аматериалқәа, аҭҵаамҭақәа, еиуеиԥшым ақьаадқәа ашьауӷатә ус агәалаҟара ақәҵара азин ыҟаӡам. Ари азин Апарламент алахәыла ихы иаирхәалар илшоит Апарламент аҟны изыԥҵәоу аамҭа анынҵәалак ашьҭахьгьы. Апарламент алахәыла

иусқәҵара аҳәаақәа ирҭакӡаны иихәаз, иҟаиҵаз, Апарламент ахыбраҿы еиԥш, уи анҭыҵгьы, азин имоуп. Апарламент алахәыла иусқәҵара ишақәнагоу анагӡаразы иԥырхагоу зегьы раҿаԥҽера азгәаҭоуп, ԥырхага имамкәа алҵшәақәа ааирԥшларц аҭагылазаашьа изаԥҵауа. Апарламент алахәыла, азакәанԥҵара аҳәаақәа ирҭакӡаны иоура азгәаҭоуп аҳамҭахәԥса. Апарламент алахәыла изҭыԥу аҳәынҭқарратә органқәа рышҟа иҟаиҵо арзаҳал, мамзаргьы ааԥхьара инақәыршәаны ихатәы шәарҭадара азҵаара иахаҵгылоит. Апарламент алахәылақәа русқәҵара анагӡара аԥырхагара азакәан ала ахьырхәра ақәуп.

4. Апарламент алахәыла азин имаӡам анагӡаратә маҵзура аанкылара, мамзаргьы аусдкылара аҿызаара. Параламент алахәыла ауаажәларратә усура даҿызар ҟалоит. Апарламент алахәыла, иара убасгьы инапы алакызар ҟалоит аҭҵаарадырра, арҿиаратә усура, апедагогикатә уснагӡара, аҟазараҿы аусура, административтә уснагӡара знымԥшуа зегьы. Ауснагӡарақәеи реиламгылашьа аӡбоит Апарламент Арегламент.
5. Апарламент алахәыла иускәҵара азхаҵара, мамзаргьы иаалырҟьаны аанкылара Апарламент иаӡбоит. Апарламент ари аӡбамҭа иақәыӡбазар ҟалоит Аконститутциатә ӡбарҭаҿы. Апарламент алахәыла иусқәҵара иаалырҟьаны иаанкылахоит:

    а) Апарламент ашҟа иарзаҳал анымҩахигалак ашьҭахь, иусқәҵара ааникыларц шиҭаху ала;

    б) изакәанԥҵаратә статуси иааникыло амаҵзуреи анеиламгыло аамҭазы, мамзаргьы иузеиламыргыло аусқәҵарақәа анеидибало аамҭазы;

    в) асессиа аан аилатәарақәа рызбжак ихы алаимырхәызар, иақәнагоу аҿыцга аныҟам аамҭазы;

    г) аӡбарҭа аӡбамҭала ахара идуп ҳәа иԥхьаӡаны, уи аӡбамҭа азакәантә мчы анаанахәа инаркны;

    гь) аӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны агәабзиарахьчаратә усбарҭа астационар данамоу, аӡбарҭа ала хабарда дшабжьаӡыз, мамзаргьы иԥсҭазаара дшалҵхьоу аӡбамҭа инақәыршәаны;

    гә) даныԥслак ашьҭахь;

    ҕ) Қырҭтәыла атәылауаҩра аницәыӡлак ашьҭахь;

    ҕь) Аконститутциатә ӡбарҭа аӡбамҭа инақәыршәаны иусқәҵара анаанкылаха инаркны;

Ахәҭаҷ 40. Қырҭтәыла Апарламент Ахантәаҩи Ахантәаҩы ихаҭыԥуааи(23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент аусқәҵара ахьынӡаназ҈о аамҭазы, Арегламент ишаҳәо еиҧш, маӡалатәи алхрақәа рыла азеиҧш еилазаара аиҳараҩык Қырҭтәыла Апарламент Ахантәаҩы далырхуеит. Апарламент Ахантәаҩы Апарламент напхгара аиҭоит, алахәылацәа хақәиҭрала ргәаанагарақәа раарҧшра рылиршоит, Арегламент иарбоу аусқәҵара аиҿкаареи амҩаҧгареи алиршоит. Апарламент Ахантәаҩы, Арегламент инақәыршәаны, Апарламент Ахан аҿы административтә усқәҵара мҩаҧигоит.
2. Апарламент аусқәҵара ахьынӡаназ҈о аамҭазы, Арегламент ишаҳәо еиҧш, аилазаара зегьы реиҳараҩык рыбжьыҭарала дalырхуеит Апарламент Ахантәаҩы актәи ихаҭыҧуаҩи ихаҭыҧуааи.

Ахәҭаҷ 41. Абиуро, Апарламент аилаккәеи афракциақәеи(23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент аусура аиҿкааразы иаҧҵахоит Апарламент Абиуро, Апарламент Ахантәаҩи Апарламент Ахантәаҩы ихаҭыҧуааи, Апарламент аилаккәеи афракциақәеи рхантәаҩцәеи.
2. Азакәанҧҵаратә зҵааарақәа заанаҵы реиқәыршәаразы, аӡбамҭақәа рынагӡара ацхраараза, Аиҳабыра аусура апарламенттә хылаҧшра азураза, Апарламент аусқәҵара иаҵанакуа егьырҭ аҳәынҭқарратә органқәа хылаҧшра рыҭаразы Апарламент аҟны иаҧҵоуп аилаккәа.
3. Арегламент инақәыршәаны, Апарламент алахәылацәа афракциақәа рыҩныҵҟа реидыркылар азин рымоуп. Афракциа алахәылацәа рхыҧхьаӡара быжьҩык иреиҵамзароуп. Партиак аҟнытә иалху Апарламент алахәылацәа азин рымаӡам фракциак еиҳаны аиҿкаара. Афракциа аиҿкаареи, аиҿкаашьеи уи азинқәеи аанарҧшуеит Апарламент Арегламент.

Ахәҭаҷ 42. АусҭцаареиАпарламент егьырҭ аамҭалатәи акомиссиақәеи(23. 03. 2018 N2071)

1. Арегламент инақәыршәаны, иара убасгьы Апарламент аилазаара азеиҧш хыҧхьаӡара аҟнытә хәынтә хәҭак алахәылацәа Апарламент аҩныҵҟа иаҧырҵоит аусҭцааратәи, егьырҭ акомиссиақәеи.
2. Аамҭалатәи акомиссиа Апарламент аҟны аҧҵаразы Арегламент ахыҧшылара аҭахуп. Аусҭцааратә комиссиа аҧҵара азҵаара ӡбахароуп Апарламент аилазаара рзеиҧш хыҧхьаӡара аҟнытә хынтә хәҭак радгыларала. Аамҭалатәи акомиссиақәа рҟны афракциақәа рхаҭарнакцәа аӡәаӡәала ирыдамхакәа иҟазароуп. Акомиссиа аҩныҵҟа акәзар, уи алахәылацәа рызбжаҩык аоппозициа ахаҭарнакцәа ракәны иҟазароуп.

3. Аусҭҵааратә комиссиа аҳәамҭала, уи аилатәара ашҟа амҩахыҵра, иззыҳәо адокументқәеи аинформациеи риура хымԥадатәуп, зыҭҵааара зҵаараны иқәгылоу аус ахьӡала.

Ахәҭаҷ 43. Апарламент алахәыла изыҳәареи иинтерпеллиациеи(23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент алахәыла азин имоуп зыҳәарала Аиҳабыреи, Апарламент ахылаԥшра зызнауа аусбарҭақәеи аорганқәеи рышҟа амҩахыҵра, адгьылҵакыратә акрақәа уахь иналаҵаны. Апарламент алахәыла иадҵаала аҭак ианаамҭоу, насгьы ихарҭәааны иоуроуп.
2. Апарламент афракциа, Апарламент алахәылацәа ргәыԥ быжьҩык иреиҵамкәа, азин рымоуп аинтерпеллиациа аҳасабала адҵаала рыманы Аиҳабыра рышҟа амҩахыҵра, мамзаргьы Апарламент иаҵанакуа даҽа органк ашҟа анеира, Апарламент аилатәараҿы зыдҵаала аҭак аҟаҵара зуалу. Аҭак Апарламент еиларгатәык аҳасабала иаиур алшоит.

Ахәҭаҷ 44. Апарламент асессиеи аилатәареи(23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент ашықәсан изаамҭанытәу асессиақәа ҩба мҩаԥнагоит. Ҭагалантәи асессиа аатуеит сентиабр мза актәи аҩашазы, иакуеит декабр ахԥатәи ахәашазы, ааԥынтәи асессиа аатуеит февраль актәи аҩашазы, иакуеит иунь аҵыхәтәантәи ахәашазы.
2. Ҵырҭтәыла Ахада, Апарламент Ахантәаҩы иӡбамҭала, ԥшьынтә хәҭак алахәылацәеи, мамзаргьы Аиҳабыреи алархәны асессиақәа рыбжьара изаамҭанытәым асессиа мҩаԥигоит, изаамҭанытәым асессиа аҩныҵҟа – изаамҭанытәым аилатәара. 48 сааҭ рыҩныҵҟа асессиа амҩаԥгаразы акт ҭыжьны ианыҟамла, Апарламент анаҩстәи 48 сааҭ рышьҭахь асессиа амҩаԥгара аҽазнакуеит Арегламент инақәыршәаны. Изаамҭанытәым аилатәара иалагоит иагьымҩаԥысуеит уи амшхәаԥштә инақәыршәаны, аиҿкааҩ иӡбамҭа амшхәаԥштә ала.
3. Қырҭтәыла Ахада иҷыдоу аҭагылазаашьа, мамзаргьы арратә ҭагылазаашьа анрылаиҳәалак, Апарламент иаалырҟьаны изаамҭанытәым аилатәара мҩаԥнагоит. Изаамҭанытәым аилатәара хыркәшахоит иҷыдоуи арратәи ҭагылазаашьа нҵәаанӡа.
4. Апарламент Аилатәара иаарту усмҩаԥгатәуп. Апарламент алахәылацәа аиҳараҩык ралархәараҿы, хазхаҭалатәи азҵаарақәа рҿы, хынтәхә акы ахәҭа ала аилатәара ахәҭак, мамзаргьы ишынеибаку иаркны амҩаԥгара рылаҳәара

ҟалоит. Аилатәаара ахәҭак, мамзаргьы ишынеибаку иаркны амҩаԥгара атәы базароуп иарку аҭагылазаашьаҿы. Апарламент иаарту аилатәаара апротоколгьы аартуп.

5. Апарламент аилатәаараҿы абжьаҭара аартуп, мамзаргьы имаӡоуп. Абжьаҭара аартуп, Аконститутциа, мамзаргьы азакәан арбагаҟәак раамҷыдараха.
6. Апарламент алахәыла, Апарламент иаҵанакуа маҵзура хаҿроуп, Апарламент иаҵанакуа аорган анапхгаҩы азин змоу иакәны, ианаҭахха – Апарламент аилатәаара ахалархәра ыҟаны, акомитетҟәеи акомиссиаҟәеи рыхьӡала аилатәаараҿы иҟәгыло азҵаараҟәа рҭакҟаҵара, алкааҟаҵара, иусзура ахьӡала. Арҭ амаҵзуратә хаҿраҟәа ианаҭахха иаалырҟьаны Апарламент иаҵазыӡырҩызароуп, уи акомитети акомиссиеи убас.

Ахәҭаҷ 45. Азакәанԥҵареи аӡбамҭаҟәа рыдкылашьеи(23. 03. 2018 N2071)

1. Азакәанԥҵаратә инициатива азин рымоуп: Аиҳабыра, Апарламент алахәыла, апарламент афракциа, Апарламент акомитет, Аԥсни Аҵьарии равтономтә республикаҟәа иреиҳаӡоу анапхгараҭаратә органҟәа, 25000-ҩык алхыҩцәа иреиҵамкәа. Аиҳабыра инарышьҭыз азакәан апроект, рзыҳәарала, Апарламент иаалырҟьаны иахәаԥшыр ахәҭоуп.
2. Азакәан адкылоуп ҳәа иԥхьаӡоуп, уи иадгылазар адкылара иалахәыз реиҳараҩык, аха Апарламент аилазаара хынтә хәҭак иеиҵамкәа, Конститутциала даҽа лагалак азгәаҭамзар. Аорганикатә закәан адкылоуп ҳәа иԥхьаӡоуп, Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык уи азы рыбжьы арҭазар, Аконституциа аорганикатә закәан адкыларазы даҽа згәаҭаҟәак амамзар.
3. Апарламент даҽа аӡбамҭак адкылоуп ҳәа иԥхьаӡоуп уи азы рыбжьы арҭазар Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык, аха хынтә хәҭак иреиҵамкәа, Аконституциеи азакәани даҽа згәаҭаҟәак рымамзар. Аконституциатә еиҟәшаҳаҭра ашьаҟәрыҕәҕәаразы аӡбамҭа адкылоуп ҳәа иԥхьаӡоуп Апарламент аилазаара аҟнытә хәынтә хыхәҭак рыбжьы арҭазар.

Ахәҭаҷ 46. Азакәан аҵаҩреи акьыԥхьреи (23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент иаднакылаз азакәан, жәамш ирылагӡаны Ҟырҭҭәыла Ахада иҭатәуп.
2. Ҟырҭҭәыла Ахада ҩымчыбжь ирылагӡаны инапы аҵаҩны икьыԥхьуеит, мамзаргьы иазгәаҭаҟәа арбаны Апарламент ашҟа иааишьҭуеит.
3. Ҟырҭҭәыла Ахада азакәан Апарламент ашҟа иааишьҭыр, Апарламент уи иазгәаҭаҟәа алхраҟәа рҿы иҟәнаргылоит, абжьы рыҭаны ирыдыркыларц.

Азакәан анрыдыркылоз иҟаз Апарламент алахәылацәа рхыԥхьаӡара азхоит Ахада иазгәаҭақәа рыдкыларазгы. Ахада иазгәаҭақәа алагалахар, хәымш рыҩныҵҟала азакәан аҵыхәтәантәи аредакциа Ахада иауеит, Ахада хәымш рыҩныҵҟала инапы анҵаны икьыԥхьуеит.

4. Апарламент Қырҭтәыла Ахада иазгәаҭақәа аднамкылар, азакәан аԥхьатәи аредакциа алхрақәа рҿы иқәнаргылоит. Аорганикатә закәан, мамзаргьы азакәан адкылоуп ҳәа иԥхьаӡоуп уи азы рыбжьы арҭазар Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык, аорганикатә закәан ада, Аконститутциа 19-тәи ахәҭаҷ 4-тәи азгәаҭа аҳәамҭа инақәыршәаны, уи иадгылазар ԥшьынтә хыхәҭак еиҵамкәа Апарламент алахәылацәа. Азакәан хымш ирылагӡаны қырҭтәыла Ахада иҭахоит, хәымш ирылагӡаны инапы аҵаҩны икьыԥхьуеит.
5. Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык хынтә ҩ-хәҭак иреиҵамкәа рыбжьы аҭаны ирыдыркыло Аконституциа арҽеиразы Аконституциатә закәан, ианиоулак ашьҭахь хәымш ирылагӡаны инапы аҵаҩны икьыԥхьуеит Қырҭтәыла Ахада, Апарламент ашҟа арҽеира алагаларазы имышьҭыкәа.
6. Қырҭтәыла Ахада, ари ахәҭаҷ 2-тәи азгәаҭа иаҳәо аҿҳәаара иақәыршәаны имкьыԥхьыр, Апарламент ашҟагьы арҽеиракәа ралагаларазы инаимышьҭыр, ари ахәҭаҷ 3, 4, 5, азгәаҭақәа ишьақәдыргыло аҿҳәаарагьы иақәыршәаны имкьыԥхьзар, хәымш рышьҭахь азакәан аҿҳәаара анынҵәалак инапы аҵаиҩуеит иагьикьыԥхьуеит апарламент Ахантәаҩы.
7. Азакәан аофициалтә орган аҟны ианкьыԥхьха инаркны 15 мыш рыла амч аиуеит, азакәан ахаҭа амч аиуразы даҽа ҿҳәаарак арбамзар.

Ахәҭаҷ 47. Жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык рыбжьаҭарала жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа аратификациеи аденонсациеи аԥыхреи алдыршоит. Апарламент жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа аратификациеи аденонсациеи аԥыхреи алдыршоит, ари ахәҭаҷ аҩбатәи азгәаҭа аҵагыла «в» инақәыршәаны, апарламент алахәылацәа реиҳараҩык рыҟнытә ԥшьынтә хыхәҭак иреиҵамкәа.
2. Аратификациа ззутәу жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа рыда, иара убасгьы ихымԥадатәуп жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа рратификациа:

   а) Қырҭтәыла аҳәынҭқарра жәларбжьаратәи аикаара, мамзаргьы аҳәынҭқаррабжьаратә еидгыла алалара алзыршо;

   б) арратә ҟазшьа змоу;

   в) аҳәынҭқарра адгьылҵакыра еибга, мамзаргьы аҳәынҭқарратә ҳәаақәа реиҭакра иазку;

г) аҳәынтқарратә ԥараԥчахра аиуреи архынҳәреи ирызкны;

гь) аҳәынтқарраҿаныҵкатә закәанԥҵара арҽеиракәа ралагалареи, азакәанкәа рыдкылареи, жәларбжьаратәи ахадҵаракәа рынагӡаразы зда ԥсыхәа ыҟам.

3. Апарламент ашҟа инеиларооуп егьырҭ жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭракәагьы.

4. Аконституциатә адҵаԥҟа Аконституциатә ӡбарҭа ашҟа анашьҭра, мамзаргьы зыӡбахә азгәаҭоу жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭра аратификациа аҵәыргара ҟалашьа амаӡам, Аконституциатә ӡбарҭа аӡбамҭа аднакылаанӡа.

Ахәҭаҷ 48. Аимпичмент(23. 03. 2018 N2071)

1. Аимпичмент аҳасабала амаҵзура аҟәыхра азҵаара Қырҭҭәыла Ахадеи, Аиҳабыра алахәылеи, Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа аӡбаҩцәеи, Апрокурор хадеи, Аудит хадеи, Амилаҭтә банк Ахеилак алахәылеи ианрызку, Аконституциа аилагареи, мамзаргьы аҵәгьоура аназгәаҭоуи, аҵәыргара азин рымоуп хынтә хәҭак Апарламент алахәылацәа. Азҵаара Аконститутциатә ӡбарҭа ашҟа инеиуеит, мызкы иалагӡаны уи аӡбамҭа Апарламент ашҟа инанашьҭуеит.
2. Аконституциатә ӡбарҭа аӡбамҭаҿы амаҵзурауаҩ Аконституциа, мамзаргьы азакәан шеилеигаз ырҵабыргны ишьақәрыӷәӷәазар, Апарламент ҩымчыбжь ирылагӡаны азҵаара аӡбоит уи амаҵзурауаҩ имаҵзура аҟнытә ихы дақәиҭызтәуа аимпичмент азҵаара ашьҭыхра.
3. Қырҭҭәыла Ахада аимпичмент идгаланы имаҵзура аанижьроуп уи азҵаара иадгылазар Апарламент ҩынтә хыхәҭак алахәылацәа. Апарламент алахәыла, Аиҳабыра алахәылеи, Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа аӡбаҩцәеи, Апрокурор хадеи, Аудит хадеи, Амилаҭтә банк Ахеилак алахәылеи ианрызку, аимпичмент азҵаара амч амоуп ҳәа иԥхьаӡоуп Апарламент алахәылацәа зегьы рҟнытә аиҳараҩык адгылазар.
4. Апарламент, ари ахәҭаҷ 2-тәи ахәҭа иарбоу аамҭа иалагӡаны аимпичмент азҵаара анамызба, уи аҵыҵӷәы ала даҽазнык аимпичмент азҵаара ақәыргылара азин ыҟаӡам.
5. Ари ахәҭаҷ аҟны иарбоу амаҵзуракәа ианрызку, Аиҳабыра алахәылацәа рыда, амаҵзурааныжьра аимпичмент ала иӡбахароуп.
6. Иҵыдоу, мамзаргьы арратә ҭагылазаашьаҿы қырҭҭәыла Ахада аимпичмент изура ҟалашьа амаӡам.

АԤШЬБАТӘИ АХЫ. ҚЫРҬҬӘЫЛА АХАДА

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 49. Қырҭҭәыла Ахада истатус(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭҭәыла Ахада Қырҭҭәыла аҳәынҭқарра ахадас дыҟоуп, акзаареи амилаҭҭә хьыҧшымреи дыргарантуп.
2. Қырҭҭәыла Ахада Арбџьармчқәа Иреиҳаӡоу Командаҟаҵаҩуп Қырҭҭхыла ахьчара Амчраҿы.
3. Қырҭҭхыла Ахада Қыртәыла адәныҟатәи аусқәа ҳәаақәиҵоит.

Ахәҭаҷ 50. Қырҭҭәыла Ахада иалхшьа(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭҭәыла ахада 5 шықәса ҳәа ҿҳәаарас иҭаны, адебатқәа рымҩаҧгарада, иаарту абжьаҭараҿы Алхратә коллегиа далнахуеит. Хаҿрак Қырҭҭәыла Ахада иаҳасабала иалхра ҟалоит ҩынтә иреиҳамкәа.
2. Қырҭҭәыла Ахадас иалхра ауеит абжьаҭаратә зин змоу, 40 шықәса ирҭысхьоу, аҵыхәтәантәи 15 шықәса Қырҭҭәыла аҳәынҭқарраҿы инхо.
3. Алхратә коллегиа иалахәуп 300 ҩык, Апарламент алахәылацәа убрахь иналаҵаны, Аҧсни Аџьариеи равтономтә республикақәа иреиҳаӡоу аорганқәа ралахәылацәа. Органикатә закәан инақәыршәаны Алхратә комиссиа хада аквотақәа рыла, аҭыҧантәи анапхгараҭаратә органқәеи апартиақәеи ралахәылацәа роуп Алхратә коллегиа иалахәу. Аквотақәа рызҵаараҿы акраӡбоит дгьылҵакырала анашьҭымҭацәеи, алхрақәа рҟны еиҳа еиҕьны иааҧшызи рыла. Алхратә коллегиа алахәылацәа рсиа шьақәнарҕәҕәоит Қырҭҭәыла Алхратә комиссиа хада.
4. Қырҭҭәыла Ахада иалхрақәа мҩаҧысуеит Апарламент Ахан аҟны. Қырҭҭәыла Ахада икандидатура ақәыргылара азин рымоуп Алхратә коллегиа алахәылацәа 30-ҩык иреиҵамкәа. Алхратә коллегиа алахәыла аӡәы азин имоуп кандидатк идгылара, иеиҳамкәа. Алхрақәа актәи рыхәҭаҿы далхуп ҳәа дыҧхьаӡоуп Алхратә коллегиа алахәылацәа рҟнытә хынтә ҩ-хәҭак зыдгылаз акандидат. Ахада актәи ахәҭаҿы иалхра алымҵызар, аҩбатәи ахәҭахьы ииасуеит еиҳа абжьқәа зауз ҩыџьа акандидатцәа. Алхрақәа аҩбатәи рыхәҭа аҟны далхуп ҳәа дыҧхьаӡоуп алхыҩцәа реиҳараҩык рыбжьқәа зырҭаз акандидат. Алхрақәа актәи, аҩбатәи ахәҭақәа мҩаҧысит ҳәа иҧхьаӡоуп уи рхы аладырхәызар Алхратә коллегиа алахәылацәа реиҳараҩык. Алхрақәа мҩаҧымсзар, Алхратә коллегиа Қырҭҭәыла Ахада иалхра алымшазар, 30 мшы рыҩныҵҟа қырҭҭәыла Ахада иалхрақәа еиҭамҩаҧгахоит.

5. Қырҭтәыла Ахада иалхрақәа мҩаԥысуеит иалху иҿҳәара анҵәамҭа амзар шықәсазы актиабр мзазы. Иаамҭамкәа инапынҵақәа рышьҭаҵара аҭыԥ амазар, Қырҭтәыла Ахада иалхрақәа мҩаԥгахоит 45 мшы рыҩныҵҟа. Ахада иалхрақәа рымҩаԥгара арыцхә арратә, мамзаргьы иҷыдоу аҭагылазаашьа иақәшәар, уи аҭагылазаашьа анаԥыххалак ашьҭахь 45 мшы рыла алхрақәа рымҩаԥгара ахәҭоуп. Апарламент ашҟа алхрақәеи Қырҭтәыла Ахада иалхрақәеи рымза акы акәхар, ианеиқәшәа, Апарламент алхрақәа рышьҭахь актәи аилатәара анаҩс 45 мшы анааҵлак Ахада иалхрақәа мҩаԥгатәуп.
6. ҚырҭтәылаАхада иалхрақәа арыцхә азԥызҵәо Апарламент ауп, алхрақәа аҩбатәи рыхәҭа арыцхә азиӡбоит апарламент Ахантәаҩы.
7. Қырҭтәыла Ахада иалхрақәеи иалхышьақәеи ҳәаақәҵоуп аорганикатә закәан ала.

Ахәҭаҷ 51. Қырҭтәыла Аха иҭоуба, иусқәҵара ахыркәшара, Қырҭтәыла Ахада иммунитет, азиншьҭеихаҳареи аиқәымшәареи(23. 03. 2018 N2071)

1. Имаҵзура дахагылаанӡа, даналырхлак ашьҭахь ахԥатәи амҽышазы Қырҭтәыла Ахада ажәлар рышҟа ихы нарханы ҭоуба иуеит: «Сара, Қырҭтәыла Ахада, Анцәеи ауааи рҿыԥхьа сықәуеит ишысыхьчало Қырҭтәыла Аконституциеи, ахьыԥшымреи, акзаареи атәыла аиҩымшареи, ԥсыцқьарала Қырҭтәыла Ахада иусқәҵара шынысыгӡало, стәыла ауааԥсыра ршәарҭадареи реизҳазыҕьареи гәыҵхахас ишсауа, сыжәлари Сыԥсадгьыли реиҭаҿиареи рымчхареи сшьашьҭазааауа».
2. Қырҭтәыла Ахада иусқәҵара аанкылахоит, Қырҭтәыла Ахада иусқәҵара ахы акуеит иалху Қырҭтәыла Ахада ҭоуба аниу аҽны инаркны.
3. Қырҭтәыла Ахада кьысра иқәым. Имаҵзура дахьынӡахагылоу ашьауҕатә ус идгалара, ахьырхәра иақәыршәара ҟалашьа амаӡам.
4. Қырҭтәыла Ахада даҽа маҵзурак аанкылара азин имаӡам, аусдкыларагьы азин имаӡам, даҽа усурак азы аулафахәы аиура азин имаӡам. Қырҭтәыла Ахада аполитикатә партиа алахәхара азин имаӡам.
5. Қырҭтәыла Ахада иусқәҵарақәа изныҟәымго дыҟазар, мамзаргьы иаммҭамкәа имаҵзура шьҭаиҵазар, Қырҭтәыла Ахада иусқәҵара аамҭала инаигӡалоит Апарламент ахантәаҩы.

Ахәҭаҷ 52. Қырҭтәыла Ахада иусқәҵара(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Ахада:

а) Аиҳабыра ақәшаҳаҭрала адәныҟатәи аизыҟазаашьақәа ҳәаақәиҵоит, атәым ҳәынҭқарракәеи жәларбжьаратәи аиҿкаарақәеи рыбжьацәажәара мҩаԥигоит, жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа абжьаиҵоит, ацҳаражәҳәаҩцәеи атәым ҳәынҭқарракәа егьырҭ рхаҭарнакцәеи жәларбжьаратәи аиҿкаарақәа рхаҭарнакцәеи идикылоит; Аиҳабыра рабжьгарала Қырҭтәыла ацҳаражәҳәаҩцәеи адипламатиатә хаҭарнакцәеи амаҵзуракәа ирхаиргылоит, амаҵзуракәа ирымихуеит;

б) Қырҭтәыла аҳәынҭқарреи Қырҭтәыла Апостолтә Автокефалтә Иашахаҵаратә уахәамеи рыбжьара Аконституциатә еиқәшаҳаҭра рыбжьаиҵоит;

в) Аконституциеи аорганикатә закәани инырықәыршәаны Апарламент ашҟа алхракәа азгәеиҭоит, иазԥиҵәоит, иара убасгьы аҭыԥантәи анапхгараҭаратә органқәа рахь алхрақәа;

г) Аиҳабыра рабжьгареи радгалареи ихы иархәаны, Қырҭтәыла ахьчара Амчқәа Ркомандаҟаҵаҩыс дыҟоуп; Аиустициа иреиҳаӡоу ахеилак алахәалацәа руаӡәк даиҭоит; аорганикатә закәан иҟанаҵо алшаракәа ихы алагӡаны ихы алаирхәуеит Алхратә комиссиа хада алахәылацәеи Ахантәаҩи раҭара; Аиҳабыра рлагамҭа аҳасабала Праламент иадигалоит амилаҭтә напхгараҭаратә органқәа рнапхгаҩцәа ралхразы акандидатуракәа;

гь) аорганикатә закәан аҳәаакәа ирҭакӡаны атәылауаҩратә шәҟәы азҵаарақәа иӡбоит;

гә) ахьырхәра зқәу ашьауҕатә ус рхыхны рырқьиара еиҿикааует;

ҕ) азакәан аҳәаакәа ирҭакӡаны аҳамҭақәеи апремиақәеи ранаишьоит, иреиҳаӡоу арратәи ицыдоу аҳаҭыртәи ахьызқә рхиҵоит, иреиҳаӡоу адипламатиатә рангқәа риҭоит;

ҕь) адгьылҵакыратә напхгараҭаратә милаҭтә органқәа аҳәынҭқарра акзаара, мамзаргьы ашәарҭадара рыцубаауа аҭагылазаашьа аныҟоу, Аиҳабыра рабжьгарареи Апарламент абжьгареи рыла рконституциатә мчра ааникылоит;

ҕә) Аконституциа инаҭаз алшаракәа зегьы аԥиҵоит;

2. Апарламенти, Аиҳабыреи, 200000 алхыҩцәеи рҳәамҭала, Қырҭтәыла Ахада азин имоуп Аконституциеи азакәанқәеи иқәдыргыло азҵаарақәа рыла Ареферендум аиҿкаареи амҩаԥгареи, уи азы азыҳәара аниз аҽны инаркны 30 мшы рыҩныҵҟала. Ареферендум амҩаԥгара ҟалаӡом азакәан адкылареи, мамзаргьы аԥыхреи рзы, амнистиа, мамзаргьы арқьиара азы, жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа аратификациа, мамзаргьы аденонсациа рзы, иара убасгьы ауаҩы иконституциатә зинқәа реилагара азҵаарала. Ареферендум аиҿкаареи, амҩаԥгареи, аԥыхреи рызҵаатәқәа аорганикатә закәан иҳәаакәнаҵоит.

3. Қырҭтәыла Ахада ажәлар рышԟа ааԥхьара ԟаиҵар илшоит. Шықәсыкахь знык Ахада Апарламент аԟны ажәахә ԟаиҵоит аҳәынҭқарра азҵаара хадақәа рызбахә дахьазааҭгыло.

Ахәҭаҷ 53. Аицнапынҵа (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Ахада изинтә актқәа рзы ихымԥадатәуп Аԥыза-министр иеицнапынҵа. Азинтә актқәа, аицнапынҵа зҭаху, азинтә лҵшәақәа рауеит анапынҵара аамышьҭахь.
2. Аицнапынҵа аҭаххаӡом Қырҭтәыла Ахада изинтә актқәа анаԥстәи аҭагылазаашьақәа рҿы:

   а) Апарламент ашԟа алхрақәа разгәаҭара, Апарламент ԥхьатәара ашьҭра, Апарламент асессиа, мамзаргьы аилатәара азгәаҭара;

   б) аконституциатә еиқәшаҳаҭра абжьаҵараан;

   в) азакәан анапаҵаԥреи акьыԥхьреи, арҽеиразы Апарламент азырхынҳәреи;

   г) Аԥыза-министр иаҭара; аиустициа Иреиҳаӡоу ахеилак алахәыла иаҭара; Алхратә комиссиа хада ахантәаԥы, мамзаргьы алахәыла иалхра; Амилаҭтә банк алахәыла иаҭара, Амилаҭтә банк Апрезидент иаҭара; Аконституциатә ӡбарҭа аӡбаԥцәа раҭара;

   гь) аҳәынҭқарратә ҳамҭақәеи апремиақәеи аҳаҭыртә хьызқәеи рыҭараан;

   гә) атәылауаԥра ашәԟәы азҵаатәқәа раан;

   ҕ) иҭаку рыцәгьоура ранажьра;

   ҕь) Аконституциатә ӡбарҭа, егьырҭ аӡбарҭақәа рыдҵааларазы;

   ҕә) Қырҭтәыла Ахада иусқәҵара анагӡара аиҿкаараҿы.

АХӘБАТӘИ АХЫ. ҚЫРҬТӘЫЛА АИҲАБЫРА

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 54. Аиҳабыра(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Аиҳабыра аҳәынҭқарраҿы иреиҳаӡоу анагӡаратә мчроуп, атәыла адәныԟатәии аԥныҵԟатәии политика мԥаԥыго.

2. Аиҳабыра Апарламент иаԥаҳәуеит, аҭакԥхықәрагьы Апарламент аҿаԥхьа иаанарԥшуеит.
3. Аиҳабыра иалоуп Аԥыза-министри аминистрцәеи.
4. Аминистрракәа аԥҵоуп аҳәынҭқарратә политика амҩаԥгара алыршаразы, аиҳабыра ауснагӡара аганқәак напхгара аҭаразы, аминситрцәа напхгара зырҭо.
5. Аиҳабыра далахәуп министрк, мамзаргьы гәыԥҩык аминистрцәа. Аҳәынҭқарратә министр имаҵзура закәанла иалагалазар ҟалоит, аҳәынҭқарратә зҵаатәы хадақәа рызбара алыршаразы.
6. Аиҳабыра алахәыла даҽа маҵзурак аанкылара азин имаӡам, апаритатәи арҵаҩра-ааӡаратәи, аҭҵаарадырратәи уснагӡара ада, уи ахәԥсашәара адагьы даҽа аагарҭак амазаара илшаӡом.
7. Административтә-дгьылҵакырақәа рҿы Аиҳабыра аҳәаахьа анагӡаразы, аҳәынҭқарратә напынҵақәа зду ахаҿрақәа нашьҭызароуп. Аҳәынҭқарратә напынҵақәа адҵашьа азакәан ишьақәнаргылоит.
8. Аиҳабыра аструктуреи аиҿкаашьеи азакәан ишьақәнаргылоит, Аиҳабыра Апарламент иаднагало апроект аҟны.

Ахәҭаҷ 55. Қырҭтәыла Аԥыза-министр(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Аиҳабыра аиҳабыс дамоуп Аԥыза-министр.
2. Аԥыза-министр Аиҳабыра ауснагӡара хада ҳәаақәиҵоит, Аиҳабыра ауснагӡара еиҿикаауеит, аминистрцәа русцуреи рхылаԥшреи мҩаԥигоит, Аиҳабыра азинтә актқәа инапы рыҵаиҩуеит.
3. Аԥыза-министр атәыла адәныҟатәи аусқәа реиҿкаара далахәуп, Қырҭтәыла ахьӡала жәларбжьаратәи аикәшаҳаҭрақәа абжьаиҵоит.
4. Аԥыза-министр аминистрцәа амаҵзурахьы инаигоит, амаҵзура аҟнытә рхы иақәиҭитәуеит. Аминистрцәа руаӡәк идҵара азин имоуп Аԥыза-министр актәи ихаҭыԥуаҩ инапынҵақәаеи иусқәҵареи. Иара убасгьы, аминистрцәа руаӡәк, мамзаргьы гәыԥҩык Аԥыза-министр ихаҭыԥуаҩцәас.
5. Аԥыза-министр Аиҳабыра аусураҿы Апарламент анапаҵаҟа дыҟоуп. Шықәсык ахьтә знык Апарламент аҟны ажәаахә ҟаиҵоит аиҳабыратә программа аус аушьа дазааҭгыларц, иара убасгьы Апарламент азыҳәарала аиҳабыра апрограмма ахәҭақәа дрылацәажәоит.

Ахәҭаҷ 56. Агәрагара аарԥшра(23. 03. 2018 N2071)

1. Ҿыц иалху Апарламент аусқәҵара анаднакыла инаркны, Аиҳабыра Апарламент аҿапхьа ахатә усқәҵара ақәхны анапынҵақәа аамҭала рынагӡарахьы ииасуеит Аԥыза-министр ҿыц амаҵзура даҭахаанӡа. Аԥыза-министр ԥхьатәара дцазар, иусқәҵара аанкылахоит Аԥыза-министр ԥхьатәара данцаз аҽны инаркны. Аԥыза-министр ԥхьатәара дцазар, мамзаргьы даҽа ҿыцгак ҟалазар, Аиҳабыра анапынҵақәа нанагӡалоит Аԥыза-министр ҿыц амаҵзура даҭахаанӡа.
2. Аиҳабыра аусқәҵара анаашнажьлак ашьҭахь, Аԥыза-министр ԥхьатәара данцалак, мамзаргьы иусқәҵара аанаанижьлак ꚙымчыбжь инарылагӡаны, Аԥыза-министр ҿыц дзыдгалоу Аиҳабыра агәрагара анаҭоит, Апарламент ашҟа алхрақәа рҟны еиҕьны зхы аазырԥшыз аполитикатә партиа дахаҭарнакыз. Аиҳабыра аилазаареи иареи Апарламент иазынашьҭхоит апрограмма. Агәрагара аиуразы Апарламент алахәылацәа реиҳараꚙык рыдгылара аҭахәуп.
3. Апарламент Аиҳабыра агәрагара анамҭар иазыԥҵәоу аамҭа иҭагӡаны, Қырҭтәыла ахада ꚙымчыбжь, мамзаргьы хымчыбжь ирылагӡаны Апарламент ԥхьатәара ишьҭуеит, апарламент ашҟа алхра ҿыцқәа азгәаиҭоит.
4. Қырҭтәыла Ахада Апарламент ԥхьатәара ишьҭӡом, изаамҭанытәым алхрақәа рымꚙаԥгара азгәаиҭаӡом, ари ахәҭа аꚙбатәи азгәаҭаҿы иарбоу аҿҳәара иалагӡаны Апарламент аилазаара аиҳараꚙык Аиҳабыра рышҟа агәрагара аадырԥшыр, хынтә хәҭак иреиҵамкәа рыбжьы Аԥыза-министр иҭаны.
5. Аиҳабыра агәрагара анаиулак, ꚙымш ирылагӡаны Қырҭтәыла Ахада Аԥыза-министр амаҵзура даиҭоит, Аԥыза-министр уи ашьҭахь ꚙымш ирыгӡаны аминистрцәа амаҵзурақәа риҭоит. Қырҭтәыла Ахада ари аамҭа иалагӡаны Аԥыза-министр амаҵзура далаимыргар, Аԥыза-министр имаҵзура даҭоуп ҳәа иԥхьаӡоуп.

Ахәҭаҷ 57. Агәрамгара аарԥшра(23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент иалшоит Аиҳабыра ашҟа агәрамгара аарԥшра.
2. Апарламент алахәылацәа рхыԥхьаӡара аҟнытә агәрамгара азҵаара ақәыргылара азин рымоуп хынтә хәҭак рымбзоурала. Агәрамгара азҵаара инаваргыланы, уи аинициаторцәа Аԥыза-министр икандидатура цәырыргоит, Аԥыза-министр акандидат Апарламент иадигалоит Аиҳабыра ҿыц алахәылацәеи аиҳабыратә программеи.
3. Агәрамгара азҵаара аныҟәгыла ашьҭахь 7 мшы иреиҵамкәа, 14 мшы иреиҳамкәа аамҭа иалагӡаны Аиҳабыра ҿыц ашҟа агәрагара аанарԥшыр, аус зуа Аиҳабыра ашҟа агәрамгара аарԥшуп ҳәа иԥхьаӡоуп. Аиҳабыра ҿыц

агәрагара анаиулак, ҩымш ирылагӡаны Қырҭтәыла Ахада Аԥыза-министр амаҵзура даиҭоит. Аԥыза-министр уи ашьҭахь ҩымш ирыгӡаны аминистрцәа амаҵзуракәа риҭоит. Қырҭтәыла Ахада ари аамҭа иалагӡаны Аԥыза-министр амаҵзура далаимыргар, Аԥыза-министр имаҵзура даҭоуп ҳәа иԥхьаӡоуп. Аиҳабыра аусқәҵара аанкылахоит Аԥыза-министр ҿыц данаҭахалак инаркны.

4. Аиҳабыра рышќа агәрамгара анцәырҵлак ашьҭахь Апарламент уи агәрамгара аанамырԥшыр, анаҩстәи фымыз рыҩныҵќа Апарламент урҭ алахәылацәа Аиҳабыра ашќа агәрамгара азҵаара ацәыргара азин рымаӡам.

Ахәҭаҷ 58. Аԥыза-министр иабжьгарала агәрагара аарԥшра(23. 03. 2018 N2071)

1. Аԥыза-министр Апарламент аҿаԥхьа иқәиргылар илшоит Аиҳабыра ашќа агәрагара аарԥшразы азҵаатәы.
2. Агәрагара азҵаара абжьаҭараҿы иқәыргылахоит аамҭала 7 мшы иреиҵамкәа, 14 мшы иреиҳамкәа, уи азҵаатәы анцәырҵ инаркны. Апарламент Аиҳабыра ашќа агәрагара аанамырԥшыр, қырҭтәыла Ахада аамҭала 7 мшы иреиҵамкәа, 14 мшы иреиҳамкәа, Апарламент ԥхьатәаара ишьҭуеит алхра ҿыцқәа ррыцхә азгәаҭаны.
3. Қырҭтәыла Ахада Апарламент ԥхьатәаара ишьҭӡом, изаамҭанытәым алхрақәа рымҩаԥгара азгәаиҭаӡом, 7 мшы ирылагӡаны Аиҳабыра рышќаа иаадымрыԥшыз агәрагара аадырԥшыр Аиҳабырреи Аԥыза-министр ҿыци рышќа, Апарламент аилазаара хынтә хәҭак рыбжьаҭарала. Аиҳабыра агәрагара анаиулак, ҩымш ирылагӡаны Қырҭтәыла Ахада Аԥыза-министр амаҵзура даиҭоит, Аԥыза-министр уи ашьҭахь ҩымш ирыгӡаны аминистрцәа амаҵзуракәа риҭоит. Қырҭтәыла Ахада ари аамҭа иалагӡаны Аԥыза-министр амаҵзура далаимыргар, Аԥыза-министр имаҵзура даҭоуп ҳәа иԥхьаӡоуп. Аиҳабыра аусқәҵара аанкылахоит Аԥыза-министр ҿыц имаҵзура иаҭарала.

АФБАТӘИ АХЫ. АЗБАРАТӘ МЧРЕИ АПРОКУРАТУРЕИ

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 59. Аӡбаратә мчра(23. 03. 2018 N2071)

1. Аӡбаратә мчра хьыԥшымуп, уи аусқәҵара алыршоуп Қырҭтәыла Аконститутциатә ӡбареи азеиԥш ӡбарақәеи рыла.
2. Қырҭтәыла аконституциатә хылаԥшратә органуп Аконституциатә ӡбара. Уи аиҿкаашьеи ауснагӡашьеи аорганикатә закәанла иҳәаақәҵоуп.
3. Азинӡбара алыршоуп азеиԥш ӡбарҭақәа рыла. Ихымԥадатәу аӡбарҭақәа аԥҵахар ҟалоит азеиԥш ӡбарҭақәа рсистема аҩныҵҟа. Арратә ӡбарҭақәа руснагӡара алыршоуп арратә ҭагылазаашьаан, азеиԥш ӡбарҭақәа рсистема аҩныҵҟа. Азеиԥш ӡбарҭақәа рҟны аус иахәаԥшуеит аҭоубатә еилатәаҩцәа закәанла иҳәаақәҵаны, ҭагылазаашьақәак рыбзоурала. Иҷыдоу аӡбарҭақәа раԥҵара ҟалашьа амаӡам. Азеиԥш збарҭақәа рҿы аус иахәаԥшуеит аҭоубатә еилатәаҩцәа, азакәан аҳәаақәа ирҭагӡаны, аусқәҵара анагӡашьа азгәаҭаны. Азеиԥш збарҭақәа русқәҵара, реиҿкаашьа, рсистема нагӡаратә аусзура аорганикатә закәан иҳәаақәнаҵоит.

Ахәҭаҷ 60. Қырҭтәыла Аконститутциатә Ӡбарҭа (23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла Аконституциатә ӡбарҭа аӡбаратә мчра алнаршоит аконституциатә усӡбареилыргара аҳәаақәа ирҭакӡаны.
2. Аконституциатә Ӡбарҭа 9-ҩык аӡбаҩцәа рыла ишьақәгылоуп, 10 шықәса ҳәа аусуратә ҿҳәаара змоу, хҩык урҭ рахьтә Қыртәыла Ахада иаиҭо, хҩык Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык хәынтә хыхәҭак рыбжьаҭарала иалырхуа, даҽа хҩык Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа ианаҭо. Аконституциатә Ӡбарҭа аӡбаҩыс азин имоуп Қырҭтәыла атәылауаҩ 35 шықәса зхыҵуа, иреиҳаӡоу аиуристҵара змоу, ззанааҭла 10 шықәса еиҵамкәа аус зухьоу иҷыдоу азанааҭтә квалификациа змоу. Аконституциатә Ӡбарҭа ӡбаҩыс дзыҟалаӡом уаанӡа ари аҭыԥ аанызкылоз.
3. Аконституциатә Ӡбарҭа алахәылацәа рыҩныҵҟа, 5 шықәса аҿҳәаара иҭаны Аконституциатә Ӡбарҭа Ахантәаҩы далырхуеит. Хаҿрак ҩынтә Аконституциатә Ӡбарҭа Ахантәаҩыс иалхра азин ыҟаӡам.
4. Аконституциатә Ӡбарҭа аорганикатә закәан иҳәаақәнаҵоит.

   а) хазхаҭалатәи ахаҿра изыҳәара, мамзаргьы аиуристтә хаҿра, Жәлар Ахьчаҩ, анормативтә актқәа иахьынӡаконституциатәу азгәанаҭоит ауаҩы изин хадақәа ирыдҳәаланы, Аконституциа аҩбатәи ахы аҟны иарбоу;

   б) Қырҭтәыла Ахада изыҳәарала, Апарламент аилазаара хәынтә хәҭак, мамзаргьы Аиҳабыра рзыҳәарала анормативтә актқәа Аконституциа иахьынӡақәшаҳаҭу шьақәнаргылоит;

   в) азеиԥш ӡбамҭа аҳәаақәҵарала, уи иззааҭгылараны иҟоу аус инақәыршәаны анормативтә актқәа иахьынӡаконституциатәу, иконкреттәу аусқәа

реилыргараҿы аконституциа иақәшаҳатымзар ҟалоит ҳәа иазԥхьагәанаҭо аҭагылазаашьақәа рҳәаақәҵара;
г) Қырҭҭәыла Ахада изыҳәареи, Апарламенти Аиҳабырреи аиустициа Иреиҳаӡоу ахеилаки, Апрокурор хадеи, Амилаҭтә Банк Ахеилаки, аудитор Хадеи, Жәлар Ахьчаҩи, мамзаргьы автономтә республикақәа иреиҳаӡоу ахатәраратәи анагӡаратәи органқәа рзыҳәареи рыла урҭ аорганқәа русқәҵара аҩныҵҟа ирызцәырҵуа аимак-еиҿак аилнаргоит;
гь) Қырҭҭәыла Ахадеи Аиҳабырреи, мамзаргьы Апарламент алахәылацәа ҩынтә хәыхәҭак рзыҳәара ала, жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа иахьынӡаконституциатәу шьақәнаргылоит, еилнаргоит;
гә) Қырҭҭәыла Ахадеи Аиҳабырреи, мамзаргьы Апарламент алахәылацәа акы хәыхәҭак рзыҳәара ала, аполитикатә партиа аусзура иахьынӡаконституциатәу еилнаргоит, ахатәраратә орган алахәыла иусқәҵара аҿҳәара анҵәара, ари апартиа ахатәрарала иалхыз;
ҕ) Апарламент алахәылацәа акы хәыхәҭак рзыҳәара ала, мамзаргьы зызҵаара ықәгылоу ахаҿра изыҳәарала, Апарламент аӡбамҭа ахьынӡаконституциатәу иаалырҟьаны уи алахәыла инапынҵақәа рышьҭаҵара, мамзаргьы иусқәҵара аанкыларазы аӡбамҭа;
ҕь) Қырҭҭәыла Ахада изыҳәарала, Апарламент алахәылацәа акы хәыхәҭак, мамзаргьы Жәлар Архьчаҩ, аимак-еиҿак еилнаргоит ареферендумқәеи алхрақәеи ҳәаақәызҵо аконституциатә нормақәа, имҩаԥгоуи имҩаԥысраны иҟоу ареферендумқәеи алхрақәеи;
ҕә) аҭыԥантәи анапхгараҭара ахатәраратә орган азыҳәара инақәыршәаны, Аконституциа ажәбатәи ахәҭаҷ анормативтә актқәа ахьынӡаконституциатәу еионаргоит;
д) Аконституциаҿы иазԥхьагәаҭоу егьырҭ аусқәҵарақәа мҩақәнаҵоит.
5. Аконституциатә Ӡбарҭ аӡбамҭа зегьы аӡбоит. Акт, мамзаргьы уи ахәҭак иконституциатәым ҳәа ианыԥхьаӡаха, Аконституциатә Ӡбарҭа уи анакьыԥхь инаркны амч ацәыӡуеит, даҽа ӡбамҭак ыҟамзар акт, мамзаргьы уи ахәҭак амч анацәыӡуа аамҭа хьшәамзар.
6. Аконституциатә Ӡбарҭа иконституциатәым аӡбамҭа аднакылаӡом алхрақәа ирызку, алхратә шықәса аан, алхратә мза иалагаанӡа 15 мзы шагу уи анорма рыдрымкылаӡацзар.
7. Аконституциатә Ӡбарҭа аӡбаҩцәа рмуҵзурахьы рнагара, мамзаргьы уи амаҵзура аҟнытә рхы иақәиҭтәра, иара убасгьы егьырҭ азҵаарақәа, аконституциатә усеилыргара иадҳәалоуи Аконституциатә Ӡбарҭа аусқәҵара иадҳәалоуи аорганикатә закәан иҳәаақәнаҵоит.

Ахәҭаҷ 61. Қырҭҭәыла Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭҭәыла Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа кассациатә ӡбарҭоуп.
2. Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа иалахәуп 28 аӡбаҩцәа. Апарламент аилазаара аиҳараҩык рыбжьаҭарала, аиустициа Иреиҳаӡоу Аилак анашьҭымҭала, рықәреи рыҿҳәаареи азгәаҭаны Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа аӡбаҩцәа алырхуеит.
3. Апарламент аилазаара аиҳараҩык рыбжьаҭарала, аиустициа Иреиҳаӡоу Аилак анашьҭымҭала Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа аӡбаҩцәа реилазаара аҟнытә Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа Ахантәаҩы далырхуеит 10 шықәса аҿҳәаара иҭаны. Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа Ахантәаҩыс хаҿрак ҩынтә иқәыргылара, мамзаргьы иалхра ҟалашьа амаӡам.

Ахәҭаҷ 62. Аусӡбареилыргара(23. 03. 2018 N2071)

1. Аӡбарҭақәа Қырҭҭәыла ахьӡала аӡбамҭақәа шьықәдыргылоит. Аӡбарҭақәа рактқәа рынагӡара хымҧадатәуп. Аусӡбарҭа аӡбамҭа анамыгӡара, мамзаргьы анагӡара аҧырхагахара закәанла иаҧырҟәҟәаауп.
2. Аусӡбарҭа аӡбамҭа аҧыхра, мамзаргьы аанкылара алшара ыҟоуп аӡбарҭа амчала, азакәан аҳәаа иҭакӡаны. Даҽа мҩак ала ахьырхәра аҵәцара, мамзаргьы ахьырхәра аҿҳәаара аркьаҿра азакәан аҳәаақәа ирҭакӡоуп, аҭагылазаашьақәа рзаҧҵәоуп.
3. Аӡбарҭақәа рҿы аусеилыргара шьақәгылоуп иаарту аилатәаракәа рыла. Аӡбарҭаҿы аусеилыргара аилатәаракәа аркны рымҩаҧгара азакәан аҳәамҭа инақәыршәаны еиҿкаахароуп. Аӡбарҭақәа рызбамҭақәа аартны ирылаҳәазароу.
4. Аусӡбареилыргара аҳәынҭқарратә бызшәала имҩаҧысуеит. Аҳәынҭқарратә бызшәа ззымдыруа ахаҿра аҭырҵьман диҭазаауеит.
5. Аусӡбареилыргара мҩаҧысуеит аганқәа реицлабра ашьаҭала, аиҟарара апринцип инақәыршәаны.

Ахәҭаҷ 63. Аӡбаҩ(23. 03. 2018 N2071)

1. Аӡбаҩцәа русқәҵараҿы ихьыҧшымуп, изыдҳәалоу Аконституциеи азакәани рымацара роуп. Аӡбаҩ избамҭа анырра азуразы иқәыҕәҕәаара, мамзаргьы идикылараны иҟоу аӡбамҭа аҧырхагахара закәанла ахьырхәра ақәуп. Аӡәгьыл азин имаӡам уск аҵыхәала аӡбахә ажәахә ирҟаҵара. Мчы рымаӡам актқәа зегьы, аӡбаҩцәа рхьыҧшымра аҿаҧызҽуа.
2. Аӡбаҩ дхьыҧшымуп. Ашьауҕатә хьырхәра иқәҵара ҟалашьа амаӡам, имашьына, иҩны, иусураҿы аҧшаарақәа рымҩаҧгара, хаҭала иаанкылара,

аиустициа Иреиҳаӡоу Аилак иазымдыруа, Аконституциатә ӡбаӷы иакәзар – аконституциатә Ӡбарҭа аҟәшахаҭымкәа. Даҽаҭагылазаашьоуп аӡбаӷ ацәгьоура дақәкызар, убысҟангьы иаарласны аиустициа Иреиҳаӡоу Аилак, Аконституциатә Ӡбарҭа аҟәшахаҭзароуп. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак, Аконституциатә Ӡбарҭа аӡбаӷ иаанкылара, мамзаргьы апшаарақәа рымӷапгара иақәшаҳаҭымхар, аӡбаӷ дук хара имгакәа ихы дақәиҭтәхароуп.

3. Аҳәынҭқарра аӡбаӷи уи иҭаацәеи ршәарҭадара алнаршоит.
4. Аӡбаӷ имаҵзуреи даҽа маҵзуреи реидбалара ҟалашьа амаӡам, аҵҭаарадырратә, арҵаратә усзура ада. Аӡбаӷ аполитикатә партиа далахәхар ҟалаӡом, аполитикатә усузара далахәымзароуп.
5. Аӡбаӷ иизбо аус имхра, имаҵзура иамхра, даҽа маҵзурак ашҟа ииагара алыршахар ҟалоит аорганикатә закәан мацара аҳәаақәа ирҭакӡаны. Аӡбаӷцәа рмыпсахра алыршоуп аорганикатә закәан ала. Аӡбарҭа апыхра, мамзаргьы аиҭакра ҿыҵгаӡам аӡбаӷ имаҵзура иамхра, ҿҳәаарада имаҵзура анааникыло аамҭазы.
6. Азеиԥш ӡбарҭа аӡбаӷыс дҟалар алшоит Қырҭтәыла атәылауаӷ, 30 шықәса зхыҵхьоу, иреиҳау аиуристтә ҵара змоу, ззанааҭла 5 шықәса еиҵамкәа аус зухьоу. Аӡбаӷцәа рзы уи иацу аквалификациатә зпхьагәаҭарақәа аорганикатә закәан ишьақәнаргылоит. Азеиԥш збарҭақәа рыӡбаӷцәа амаҵзурахьы инагоуп ҿҳәарада, аорганикатә закәан ишьақәнаргыло ақәра ныргаанӡа. Аӡбаӷцәа амаҵзурахьы иалырхуеит ламысцқьаралатәи акомпитентреи ҳасаб рзуны. Аиустициа Иреиҳаӡоу Аилак аӡбаӷцәа ралхра азҵаара аӡбоит, уи аилазаарахьтә хынтә ӷ-хәҭак рыбжьаҭарала. Аӡбаӷцәа амаҵзура раҭашьеи уи амаҵзура аҟнытә ахақәиҭра рыҭареи ҳәааақәнаҵоит аорганикатә закәан.

Ахәҭаҷ 64. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак(23. 03. 2018 N2071)

1. Азеиԥш ӡбарҭақәа рхьыԥшымреи лҵшәа бзиала русуреи рзы, аӡбаӷцәа амаҵзурахьы рнагареи, амаҵзура аҟнытә рхы рақәиҭтәреи, иара убасгьы азеиԥш ӡбара егьырҭ ахадҵақәа рынагӡаразы иапҵоуп – Қырҭтәыла аиустициа Иреиҳаӡоу аилак.
2. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак 14 алахәылацәа ыҟоуп, ԥшьышықәса аҿҳәара рыҭаны, иара убасгьы уи далахәуп Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа Ахантәаӷы. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак алахәылацәа реиҳараӷык, азеиԥш ӡбарҭа анапхгараҭаратә орган алахәылацәа рыла ишьақәгылоуп. Иара убасгьы, азеиԥш ӡбарҭа анапхгараҭаратә орган алахәылацәеи, Иреиҳаӡоу Аӡбарҭа Ахантәаӷи рыдагьы, Қырҭтәыла Ахада иалаиҵаз алахәыла дыҟоуп, насгьы Апарламент аилазаара аҟнытә хәынтә хԥа хыԥхьаӡара ала иалху алахәылацәеи.

Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак Ахантәаҩы, алахәалацәа – Иреиҳаӡоу аилак аӡбаҩцәа далырхуеит, аорганикатә закәан аҳәаақәа ирҭакӡаны, 4 шықәса ҳәа ҿҳәарас иҭаны, аиустициа Иреиҳаӡоу аилак алахәыла иҿҳәара аҟара. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак Амаӡаныҟәгаҩ 4 шықәса ҳәа ҿҳәарас иҭаны далнахуеит азеиԥш ӡбарҭақәа рыӡбаҩцәа рнапхгараҭаратә орган, уи алахәылацәа рыбзоурала.

3. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак азеиԥш ӡбаҩцәа рнапхгараҭаратә орган анапаҵаҟа аус ауеит. Уи аҳасабырба аорганикатә закәан иҳәаақәнаҵоит.
4. Аиустициа Иреиҳаӡоу аилак ауснагӡареи, аусқәҵареи ҳәаақәнаҵоит аорганикатә закәан.

Ахәҭаҷ 65. Апрокуратура(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла апрокуратура хьыԥшымуп, ауснагӡараҿы аконституциеи азакәани роуп иҳәаақәызҵо.
2. Апрокуратура напхгара аиҭоит Апрокурор хада, аорганикатә закәан инақәыршәаны, Апрокурортә еилакы анашьҭымҭала, 6 шықәса ҳәа ҿҳәарас иҭаны Апарламент аилазаара аиҳараҩык иалырхуа.
3. Ахьыԥшымреи лҵшәа бзиала ауснагӡареи рзы Апрокуратура иаԥнаҵоит Апрокуратуратә еилакы, 15 алахәылацәа змоу, аорганикатә закәан аҳәаақәа ирҭакӡаны иалху. Апрокурортә еилакы Ахантәаҩы далырхуеит апрокурортә еилакы алахәылацәа 2 шықәса ҳәа ҿҳәарас иҭаны.
4. Есышықәса Апрокуратура Апрламент ашҟа аҳасабырба нанашьҭуеит.
5. Апрокуратура аусқәҵареи, аструктуреи, ауснагӡареи оарганикатә закәан ала иҳәаақәҵоуп.

АБЫЖЬБАТӘИ АХЫ. АҲӘЫНҬҚАРРАТӘ ФИНАНСҚӘЕИ АХЫЛАԤШРЕИ

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 66. Аҳәынҭқарратә биуџьеҭ (23. 03. 2018 N2071)

1. Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык алархәны есышықәса Қырҭтәыла аҳәынҭқарратә биуџьеҭ рыдыркылоит.

2. Абиуџьеҭ ахырхарҭақәеи уи аҳасабырбақәеи Апарламент аилакқәеи Аиҳабырреи анеицахәаԥшлак ашьҭахь, Аиҳабырроуп азин змоу Апарламент ашҟа аҳәынҭқарратә биуџьеҭ апроект анашьҭра. Аиҳабыра Апарламент ашҟа инанашьҭуеит ҽаантәи аҳәынҭқарратә биуџьеҭ апроект, аҳәынҭқарратә биуџьеҭ ахыркәшара хымыз шагу. Аиҳабыра аҳәынҭқарратә биуџьеҭ ҿыц апроект инаваргыланы, Апарламент ашҟа инанагоит имҩаԥысуа аҳәынҭқарратә биуџьеҭ ауснагӡара алҵшәақәа. Аиҳабыра Апарламент ахәаԥшырц азы имҩахнагоит аҳасабырба аҳәыннҭарратә биуџьеҭ аусушьа, аҳәынҭқарратә биуџьеҭ анхыркәшалак ашьҭахь хәымыз ирхымгакәа.
3. Аиҳабыра акәшаҳаҭымкәа аҳәынҭқарратә биуџьеҭ арҽеирақәа, аԥсахрақәа ралагалара ҟалашьа амаӡам. Аиҳабыра Апарламент аҟнытә иазыҳәар алшоит аҳәынҭқарратә ныхтәқәа ацнаҵарц, урҭ раагарҭа аанарԥшыр.
4. Аус зуа аҳәынҭқарратә биуџьеҭ аныхтәқәа рацлареи, аагарҭа агырхареи аазырԥшуа азакәан, мамзаргьы аҳәынҭқарра афинанстә хадҵа ҿыцқәа аазырԥшуа азакәан Апарламент иаднакылар алшоит Аиҳабыра акәшаҳаҭхара аамышьҭахь, анаҩстәи аҳәынҭқарратә биуџьеҭ аазырԥшуа азакәан, – Аиҳабыра акәшаҳаҭхара ашьҭахь, мамзаргьы Аиҳабыра Апарламент ашҟа инанашьҭыз адокумент инақәыршәаны, атәыла ихадоу азгәаҭақәеи ахырхарҭақәеи аазырԥшуа.
5. Аҳәынҭқарратә биуџьеҭ ҿыц алагаанӡа Апарламент уи абиуџьеҭ апроект аднамкылар, аныхтәқәа харҭәаахоит азакәан аҳәаақәа ирҭакӡаны, иаҳхысыз аҳәынҭқарратә биуџьеҭ инақәыршәаны.
6. Апарламент аныхтәқәа ртәы зҳәо аҳәынҭқарратә биуџьеҭ ахәҭа арҽеира алагалара, иаҳхысыз абиуџьеҭ аасҭа агырхара азҵаара ақәыргылара Апарламент акәшаҳаҭхарала имҩаԥысроуп. Апарламент ахазхаҭа иаӡбоит аҳәынҭқарратә биуџьеҭ иарбоу аныхтәқәа шныхтәу.
7. Аҳәынҭқарратә биуџьеҭ азакәан идикылоит инапы аниҵоит Қырҭтәыла Ахада, Аконституциа 46-тәи ахәҭаҷ иарбоу инақәыршәаны. Қырҭтәыла Ахада аҳәынҭқарратә биуџьеҭ ашҟа иазгәаҭақәа апарламент ахәаԥшуеит Аиҳабыра рақәшаҳаҭхарала.
8. Аҳәынҭқарратә биуџьеҭ аиқәыршәаашьеи адкылашьеи ҳәаақәнаҵоит азакәан.

Ахәҭаҷ 67. Ашәахтәқәеи аизгақәеи, аекономикатә политика (23. 03. 2018 N2071)

1. Азакәан ишьақәнаргылаз ахшәаӡшәа инақәыршәаны, зегьы ашәахтәқәеи аизгақәеи ршәаалароуп. Ашәахтәқәеи аизгақәеи ралыршара аиҿкаашьеи, аструктуреи, ашәагазагеи, анаӡааӡашьеи шьақәнаргылоит азакәан. Ашәахтә

ақәхра алыршоуп азакәан мацара ала. Ашәахтә хылаԥшра алдыршоит ашәахтә органқәа, азакәан аҳәаақәа ирҭакӡаны.
2. Инеиԥцыхны иҭышәынтәалоу акономикатә ҿиара аполитика алыршаразы ихадоу аекономикатә политика апринципқәа шьақәнаргылоит аорганикатә закәан. Амакраеконимика аилагаракәа, ҿыԥгада аҩаӡара аҟнытә еиуеиԥшым ахьаԥракәа, иара убасгьы уаанӡатәи аҩаӡара ашҟа ахынҳәра аорганикатә закәан аҳәааҟәа ирҭакӡазароуп.

Ахәҭаҷ 68. Амилаҭтә банк(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла амилаҭтә банк иҳәаақәнаҭоит атәыла абазтә политика, ахәқәа рҭышәынырҭәалареи, афинанстә сектор ҭышәынтәаланы қәҿиарала аус аулац азы. Амилаҭтә банк абанкқәа ирбанкуп, ибанкируп, Аиҳабыра афискалтә агентуп.
2. Амилаҭтә банк Иреиҳаӡоу органуп Амилаҭтә банк Аилак, аҳәынҭқарра Ахада иабжьгарала. Апарламент аиҳараҩык рыбжьаҭарала, 7 шықәса аҿҳәара рыҭаны иалырхуа. Амилаҭтә банк Ахада амаҵзура даиҭоит, амаҵзура дамихуеит Амилаҭтә банк Аилак аиазаара иатәу акандидатура ала.
3. Амилаҭтә банк ауснагӡараҿы ихьыԥшымуп. Ахылаԥшра ақәуп ахәҭаҷ 69 аҟны иарбоу ала, Амилаҭтә банк административтәи акапиталтәи аныхтәқәа рзы.
4. Амилаҭтә банк оуп аԥара аемиссиазы азин змоу. Аԥара ахьӡқәеи урҭ рыкапани ҳәаақәнаҭоит аорганикатә закәан.
5. Амилаҭтә банк аусқәҵара, ауснагӡара аиҿкаашьеи ахьыԥшымра агарантиеи ҳәаақәнаҭоит аорганикатә закәан.

Ахәҭаҷ 69. Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура(23. 03. 2018 N2071)

1. Абиуџьеҭтә мазара аныхшьеи ахархәашьеи нанагӡоит Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура. Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура азин амоуп егьырҭ аҳәынҭқарратә органқәа рфинанс-нхамҩа ахылаԥшра аҭарагьы, ашәахәтә закәанԥҵара арҿеира алагаларазы Апарламент ашҟа адгаларақәа рыҟаҵара.
2. Аҳәынҭқарра аудит Амаҵзура напхгара аиҭоит аудит Хада, Апарламент ахантәаҩы иажәалагала инақәыршәаны, 5 шықәса ҳәа ҿҳәарас иҭаны Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык иалырхуа.
3. Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура ауснагӡараҿы ихьыԥшымуп.
4. Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура Апарламент анапаҵаҟа иҟоуп. Шықәсыкахь ҩынтә, аҳәынҭқарратә биуџьеҭ заатәи алацәажәареи, аҳәынҭқарратә биуџьеҭ анагӡашьа азааҭгылареи раан, Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура Апарламент

ажәахә аднагалоит, Аиҳабыра иҟанаҵаз аҳасабырба ашьҭахь, даҽа шықәсыкахь знык – аунагӡашьа зныԥшуа аҳасабырба Апарламент ашҟа инанагоит.

5. Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура Апарламент аҳәынҭқарратә мазара шҳәаақәнаҵо хылаԥшра анаҭоит.
6. Аҳәынҭқарратә аудит Амаҵзура аусқәҵара, ауснагӡара аиҿкаашьеи ахьыԥшымра агарантиеи ҳәаақәнаҵоит аорганикатә закәан.

ААБАТӘИ АХЫ. АҲӘЫНҬҚАРРА АТӘЫЛАХЬЧАРЕИ АШӘАРҬАДАРЕИ
(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 70. Атәылахьчара амчқәа (23. 03. 2018 N2071)

1. Атәылахьчаратә еибашьра – Қырҭтәылазы исуверентәу зинуп.
2. Қырҭтәыла ахьчара – Қырҭтәыла атәылауаа зегьы ируалу усуп. Арбџьармчқәа рҟны арратә маҵзура ахысра закәанла иҳәаақәҵоуп.
3. Атәыла ахьыԥшымра ахьчареи, асуверенитети адгьылҵакыреи рыхьчаразы, иара убасгьы, атәылахьчареи ашәарҭадареи ирыдҳәалоу егьырҭ азакәантә ахыдҵақәа рынагӡаразы, Қырҭтәыла Атәылахьчара амчқәа амоуп.
4. Атәылахьчара амчқәа рыхкқәеи реилазаашьақәеи закәанла иҳәаақәҵоуп. Атәылахьчара амчқәа рхыԥхьаӡара, Аиҳабыра ражәалагалала Апарламент алахәылацәа реиҳараӡык реилатәарала ишьақәдырӷәӷәоит.
5. Аҳәынҭқарраҿы арратә ҭагылазаашьаан, Атәылахьчара амчрақәа рорганқәа рҟны алшара ыҟоуп, аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи шәарҭадаразы аҭакԥхықәра зду реидылара.
6. Атәылахьчара амчрақәа атәылахьчара Аминистр инапаҵаҟа иҟоуп, азакәан аҳәаа иҭакӡаны, аха арратәи иҵодоуи аҭагылазаашьақәа раан – Аԥыза-министр идҵақәа нанагӡоит.

Ахәҭаҷ 71. Иҵыдоуи Арратәи аҭагылазаашьа(23. 03. 2018 N2071)

1. Бџьармчрала Қырҭтәыла иақәлар, мамзаргьы уи аӷыза ашәарҭара ҟалар, Аԥыза-министр иҳәахьала Қырҭтәыла Ахада арратә ҭагылазаашьа рылаиҳәоит, аҭагылазаашьа маншәала аан аҭынчра абжьаиҵоит, урҭ

аӡбатәқәа Апарламент ашьақәрыгӷәгәаара азныжьны. Арратә ҭагылазаашьазы алахәара амч аиуеит уи атәы анрылахәаз аамҭа инаркны. Апарламент уи раԥхьатәи аилатәараҿы ишьақәдырӷәгәоит. Апарламент арратә ҭагылазаашьа азҵаатәы шьақәнамырӷәгәар, уи аилатәара шаанҵәаз азҵаатәгьы азинтә мчы ацәыӡуеит.

2. Амассатә еилаҩынтәрақәа раан, адгьылҵакыра акзаара ашәаоҭара ианҭагылоу, амчра мчыла анапахьы аагара, бӷьаршьҭыхрала ақәгылара, атеррористтә акт, аԥсабаратәи атехногентәи ахлымӡаахи аҿки, мамзаргьы даҽа ҭагылазаашьак аан, аҳәынҭқарра амчратә органқәа ишахәҭоу ала аус анырзымуа аамҭазы, Аԥыза-министр иҳәахьала Қырҭтәыла Ахада аҭагылазаашьа ҷыда аӡбахә рылаиҳәоит атәыла зегьы аҿы, мамзаргьы ахәҭак аҿы, ашьақәрыгӷәгәааразы Апарламент ашҟа инашьҭны. Аӡбамҭа амч аиуеит ишьақәрыгӷәгәааны ианрылахәааха инаркны. Апарламент аӡбамҭа шьақәнарӷәгәоит раԥхьатәи аилатәараҿы. Апарламент уи аӡбамҭа шьақәнамырӷәгәар, абжьыҭара ашьҭахь азинтә мчы ацәыӡуеит. Иҷыдоу аҭагылазаашьа алыршахоит иҷыдоу аҭагылазаашьа ахьрылахәоу адгьылҵакыраҿы.

3. Арратә, мамзаргьы иҷыдоу аҭагылазаашьаҿы Қырҭтәыла Ахада Аԥыза-министр иҳәахьала алшара аиҭоит аорганикатә закәан мчы змоу адекретқәа, аҭагылазаашьа аԥыххаанӡа аус зуло. Амилаҭтә банк иазку адекрет алиршоит Амилаҭтә банк Ахада иақәшаҳаҭхарала. Адекрет амч аиуеит ианҭыҵ инаркны. Адекрет Апарламент ашҟа инашьҭтәуп. Апарламент актәи аилатәараҿы уи шьақәнарӷәгәоит. Апарламент адекрет шьақәнамырӷәгәар, абжьыҭара шаанҵәаз еиԥш иаргьы азин мчы ацәыӡуеит.

4. Арратә, мамзаргьы иҷыдоу аҭагылазаашьаҿы қырҭтәыла Ахада адекрет ала аԥынгылара иуеит атәыла зегьы аҿы, мамзаргьы уи ахәҭак аҟны аконституциа анаҩстәи ахәҭаҷқәа ирыдҳәаланы: 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 26. 4. Арратә, мамзаргьы иҷыдоу аҭагылазаашьаҿы қырҭтәыла Ахада адекрет ала иааникылар ауеит атәыла зегьы аҿы, мамзаргьы уи ахәҭак аҟны аконституциа ахәҭаҷқәа разгәаҭақәа: 2-6 ахәҭаҷ 13; азгәаҭа 2 ахәҭаҷ 14; азгәаҭа 2 ахәҭаҷ 15; азгәаҭақәа 3, 5, 6, ахәҭаҷ 17; азгәаҭа 2 ахәҭаҷ 18; азгәаҭа 3 ахәҭаҷ 19. Аҳәынҭқарра Ахада ари адекрет хымԥада апарламент ашҟа инаишьҭуеит ашьақәрыгӷәгәааразы. Азин аанкылара адекрет амчы аиуеит ианрылахәааха аамҭазы, анорма иазку адекрет акәзар, амч амазааует Апарламент ианышьақәнарӷәгәа инаркны. Азин аанкылара адекрет шьақәрыгӷәгәазаауеит ари ахәҭаҷ азгәаҭа 3 инақәыршәаны.

5. Арратә, мамзаргьы иҷыдоу аҭагылазаашьаан жәлар ралхрақәа рымҩаԥгара аанкылоуп. Атәыла ахәҭак аҟны иҷыдоу аҭагылазаашьа анрылахәоу, атәылаҿы жәлар ралхрақәа рымҩаԥгара азҵаатәы Апарламент иаӡбоит.

6. Арратә, мамзаргьы иҵыдоу аҭагылазаашьа аҟәыхра зҙбахароуп, уи азҵаатәы ашьақәрыҕәҕәареи алаҳәареи рызҵаатәы аҙбашьа ала.
7. Ари ахәҭаҷ иаҵанакуа азҵаатәқәа рыҙбара алыршоуп Апарламент алахәылацәа реиҳараҩык рыбжьыҭарала.

Ахәҭаҷ 72. Атәылахьчара амчқәа рхархәара(23. 03. 2018 N2071)

1. Арратә ҭагылазаашьаан Атәылахьчара амчқәа рхархәара азҵаатәы иҙбоит Аҧыза-министр, уи азы Апарламент ақәшаҳаҭра аҭахҙам.
2. Иҵыдоу аҭагылазаашьаан Атәылахьчара амчқәа ахархәара рыҭара Қырҭтәыла Ахада иҙбоит, Аҧыза-министр иҳәахьала, анаҩс уи амчра аиуеит Апарламент ианышьақәнарҕәҕәалак ашьҭахь. Аҧсабаратә, атехногентә, мамзаргьы аҿкытә хлымҙаах аан, Атәылахьчара амчқәа рхархәара азҵаатәы иҙбоит Аҧыза-министр, уи азы Апарламент ахәаҧшра аҭахҙам. Аҧсабаратә, атехногентә, мамзаргьы аҿкытә хлымҙаах аан, Атәылахьчара амчқәа рхархәара ахыркәшара азҵаатәы Апарламент иаҙбар алшоит.
3. Жәларбжьаратәи ахадҵақәа рынагҙаразы Атәылахьчара амчрақәа рхархәара азҵаатәы Аиҳабыра аҳәаахьала, Қырҭтәыла Ахада Апарламент ашҟа инаишьҭуеит ашьақәрыҕәҕәаразы. Аҙбамҭа амч аиуеит Апарламент ианышьақәнарҕәҕәалак аамҭа инаркны.
4. Аҳәынҭқарра ахьчара азҵаатәы ҷыда иадҳәаланы, азакәан аҳәаақәа ирҭакҙаны, атәыла атәым арбҵьармчқәа ралагалара, арбҵьармчқәа реиҭагара, рхархәара Аиҳабыра аҳәаахьала иҙбоит Қырҭтәыла Ахада. Аҙбамҭа амч аиуеит Апарламент ианышьақәнарҕәҕәалак аамҭа инаркны.
5. Ари ахәҭаҷ аҟны иазгәаҭоу азҵаатәқәа рзы аҙбамҭа Апарламент иаднакылоит, уи алахәылацәа реиҳараҩык рыбжьыҭара инақәыршәаны.

Ахәҭаҷ 73. Амилаҭтә тәылахьчара Аилак(23. 03. 2018 N2071)

1. Арратә ҭагылазаашьаан иаҧҵахоит аилацәажәаратә орган – Амилаҭтә тәылахьчара Аилак, хантәаҩыс Қырҭтәыла Ахада дызмоу. Амилаҭтә тәылахьчара Аилак алахәылацәас иҟоуп: Қырҭтәыла Ахада, Аҧыза-министр, Апарламент Ахантәаҩы, Атәылахьчара аминистр, Атәылахьчара амчрақәа Ркомандаҟаҵаҩ. Қырҭтәыла Ахада иҙбамҭала, Аилак алахәылацәа раҳасабала иаарҧхьазар ҟалоит Апарламенти Аиҳабырреи рылахәылаҩцәақәак.
2. Амилаҭтә тәылахьчара Аилак аусқәҵареи ауснагҙашьеи азакәан иҳәаақәнаҵоит.

АЖӘБАТӘИ АХЫ. АҬЫԥАНТӘИ НАПХГАРАҬАРА

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 74. Аҭыԥантәи напхгараҭара аорганқәа, урҭ рҳәаақәа, рзинтә шьаҭақәа(23. 03. 2018 N2071)

1. Қырҭтәыла атәылауаа аҭыԥантәи русқәа еилдыргоит аҭыԥантәи анапхгараҭара аорганқәа рынагӡаратә мчра ахархәарала. Ахаҭарнакратә орган алырхуеит азеиԥш, аиҟараратә, иаарту алхратә зин ала, маӡалатәи абжьыҭараҿы. Анагӡаратә органқәа ахаҭарнакратә органқәа рыӡбамҭа нарыгӡоит, урҭ рнапаҵаҟа иҟоуп.
2. Хазнапхгараҭаратә акра иурисҭтә хаҿроуп азеиԥш зин аҟны. Ахазнапхгараҭаратә акра аԥҵара, аԥыхра, мамзаргьы аҳәаақәа реиҭакра Аиҳабыра рҳәаахьала Апарламент иаӡбоит, уи ахазнапхгараҭаратә акреи иареи рыбжьара аилацәажәаракәа рышьҭахь.
3. Аҭыԥантәи напхгараҭара алыршоуп аорганикатә закәан аҳәаақәа ирҭакӡаны.

Ахәҭаҷ 75. Хазнапхгараҭаратә акра азинқәҵара(23. 03. 2018 N2071)

1. Аҳәынҭқарра амчреи хазнапхгараҭаратә акреи русқәҵаракәа хаз-хазы еилыргоуп.
2. Азакәанԥҵара аҳәаақәа ирҭакӡаны, хазнапхгараҭаратә акра азинқәҵара амоуп хаҭала азҵаатәқәа зегьы рыӡбара, закәанла аҳәынҭқарра амчреи автономтә республикеи русқәҵара ҷыдахь иаҵанамкуазар, азакәан алшара ҟанаҵозар ахазнапхгараҭаратә акраҿы урҭ азҵаатәқәа рзааҭгылара, рыӡбара.
3. Хазнапхгараҭаратә акра ахатәы усқәҵара нанагӡоит ихьыԥшымны, ахатә ҭакԥхықәрала, Қырҭтәыла азакәанԥҵара аҳәаақәа ирҭакӡаны. Ахатә усқәҵара харҭәааауп, иагьҷыдоуп аорганикатә закәан ала иҳәаақәҵаны.
4. Азакәанԥҵаратә акти, мамзаргьы аиқәшаҳаҭреи рыла аҳәынҭқарра амчра аусқәҵара хазнапхгараҭаратә акра иазынанашьҭуеит, ихымԥадатәу аматериалтәи афинанстәи мазара ахархәара аҭаны.
5. Аҳәынҭқарра амчра азинтә хылаԥшра ҟанаҵоит хазнапхгараҭаратә акра ауснагӡараҿы. Хазнапхгараҭаратә акрақәа руснагӡараҿы ахылаԥшра алыршоуп, аҳәынҭқарра амчра аҟнытә ирыҭоу аусқәҵара аҳәаақәа ирҭакӡаны, урҭ рыӡбамҭақәа рхықәкыхәарҭара ҳасаб азура азгәаҭауа. Аҳәынҭқарратә

хылаԥшра алыршоуп аорганикатә закәан аҳәаақәҵарала, аишьашәалара апринцип ҳасаб азуны.

Ахәҭаҷ 76. Аҭыԥантәи анапхгараҭара агарантиақәа (23. 03. 2018 N2071)

1. Хазнапхгараҭаратә акра ахатәы финанси мазареи амоуп.
2. Хазнапхгараҭаратә акра ахатәы еиҿкааратә шьақәгылазаашьа еиҿнакаауеит, аорганикатә закәани азакәанԥҵареи инарықәыршәаны, азеиԥш маҵзура ҳәаақәызҵо.
3. Аусқәҵара анагӡаразы хазнапхгараҭаратә акра азин амоуп, аорганикатә закәан инақәыршәаны, даҽа хазнапхгараҭаратә акра аус ацура. Хазнапхгараҭаратә акра азин амоуп, аорганикатә закәан инақәыршәаны, егьырҭ хазнапхгараҭаратә акрақәа реилаккәа ахы алархәра.
4. Аҳәынҭқарра амчра аорганқәа, аҭыԥантәи хазнапхгараҭара иадҳәалоу азҵаатәқәа рызбара алдыршоит хазнапхгараҭаратә акрақәеи дареи русеиҿыбаарала. Русеиҿыбаара аорганикатә закәан иҳәаақәнаҵоит.
5. Аҭыԥантәи хазнапхгараҭара аорганқәа русқәҵара иаҵанакуа рызбамҭақәа рынагӡара хымԥадатәуп аҭыԥантәи хазнапхгараҭаратә акра адгьылҵакыра аҳәаақәа ирҭакӡаны.

АЖӘАБАТӘИ АХЫ. АКОНСТИТУЦИА АИҬАХӘАԤШРА

(23. 03. 2018 N2071)

Ахәҭаҷ 77. Аконституциа аиҭахәаԥшра аиҿкаашьа(23. 03. 2018 N2071)

1. Закәанла аконституциа аиҭахәаԥшра ауеит, уи азы Апарламент алахәылацәа реиҳараҩыки, 200000 алхыҩцәеи азакәан апроект ацәыргаразы ирымоу азин рхы иадырхәар.
2. Аконституциатә закәан азы апроект Апарламент ашҟа инашьҭтәуп, жәлар зегьы рахырцәажәаразы акьыԥхь ахьабо. Апарламент аҟны азакәан апроект алацәажәара хацдыркуеит ианкьыԥхьыз инаркны мызкы анааҵлак ашьҭахь.
3. Аконституциатә закәан адкылоуп ҳәа иԥхьаӡоуп, уи азы рыбжьы арҭазара апарламент алахәылацәа рхыԥхьаӡара аҟнытә хынтә ҩ-хәҭак рыбжьы зырҭаз. Аконституциатә закәан анапаҵаҩразы қырҭтәыла ахада иҭахоит 10-мшы

рыԥныҵӄа, Апарламент актәи аԥхьара аӄны ианахәаԥш инаркны, ашьақәрыӷәӷәаразы апарламент алахәылацәа рхыԥхьаӡара аӄнытә хынтә ԥ-хәҭак рыбжьы аҭара алшара аԥҵаны.

4. Аконституциа ахәҭаҷ 46 иаҳәо аамҭа инақәыршәаны анапаҵаԥразы. Аконституциатә закәан Қырҭтәыла Ахада иҭахоит, уи Апарламент алахәылацәа рхыԥхьаӡара аӄнытә хынтә ҧшьыхәҭак адгыланы ирыдыркылазар.
5. Адгьылҵакыратә акзаара азҵаатәы иазку аконституциатә закәан Апарламент алахәылацәа реиҳараԥык радгыларала ирыдыркылоит. Уи рыбжьы арҭоит Апарламент алахәылацәа рхыԥхьаӡара аӄнытә хынтә ԥ-хәҭак. Анаԥс, Қырҭтәыла Ахада анапаҵаԥразы изышьҭхоит, Аконституциа ахәҭаҷ 46 иаҳәо аамҭа инақәыршәаны инапы аҵаиԥуеит.
6. Аконституциатә закәан инапы аҵаиԥуеит, икьыԥхьуеит Қырҭтәыла Ахада, Аконституциа ахәҭаҷ 46 ишаҳәо еиԥш.
7. Иҷыдоу, мамзаргьы арратә ҭагылазаашьаан, аконституциатә закәан апроект алацәажәара аанкылахоит, атәылаҿы ирылаҳәоу аҭагылазаашьа аԥыххаанӡа.

ЖӘЕИЗАТӘИ АХЫ. АИҬАСРАТӘ ҬАГЫЛАЗААШЬА

(23. 03. 2018 N2071)

1. Ахәҭаҷ 78. Европатәии евроатлантикатәии аструктурақәа рышӄа аинтеграциа (23. 03. 2018 N2071)
   Европатәи ахеилаки Атлантикаԥадатәи аиқәшаҳаҭра Ахеиҿкаареи рышӄа инагӡаны Қырҭтәыла аинтеграциазы, аконституциатә органқәа иақәнагоу аусеиҿкаарақәа мԥаԥыргароуп русқәҵара аҳәаақәа ирҭакӡаны.

Қырҭтәыла Аҳәынҭқарра Ахада **Едуард Шеварднаӡе**

Қарҭ

Нанҳәа 24 1995 шықәса

N786